

Öz

Günümüzde kentsel mekân, neoliberal üretim ve yeniden üretim süreçlerinin etkisi altındadır. Neoliberal kentleşmede öncelikli aktörler olarak merkezi yönetim, yerel yönetim ve orta-büyük ölçekli sermaye, rant odaklı ekonomik gündemlerini kent mekânına dayatmaktadır. Türkiye’de 2000’li yılların kentsel sorunlarının çözümü olarak ileri sürülen bazı kentsel dönüşüm projeleri, kent ve konut hakları açısından problemli süreçlere neden olmaktadır. Bu süreçlerde, kentsel hakların korunması ve talep edilmesi yönünde etkili girişimler olarak mahalle örgütlenmeleri, neoliberal kentleşme modeli uygulayıcıları ile karşı karşıya gelmektedir. Kentsel dönüşüm ve muhalefet süreçlerinde, müdahale ve mücadele tarafı olarak iki farklı özne grubu süreci farklı açılardan deneyimleyerek algılamaktadır. Bu makale; son yirmi yılda İstanbul’da yaşanan neoliberal kentleşme süreçlerinin yarattığı mekânsal eşitsizlikler sonucunda ortaya çıkan kentsel muhalefet ve hak taleplerini, Türkiye’de gerçekleşen bir nüfusun yerinden edilerek toplu olarak yeniden iskan edildiği ilk ve en kapsamlı dönüşüm projesi olan Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi üzerinden ele almaktadır. Projenin yasal ve yönetsel olarak sonuçlanmış olması, müdahale ve mücadele tarafındaki öznelerin süreçteki ve sonrasındaki deneyimlerini anlamak açısından önemlidir. Sürecin tüm yönleriyle ele alınabilmesi adına, niteliksel bir araştırma yöntemi olan söylem analizi kullanılmakta; müdahale ve mücadele taraflarındaki aktörlerin kentsel dönüşüm sürecindeki rol, eylem ve deneyimleri ortaya konmaktadır. Araştırmada, günümüzde kentsel mekânın yeniden organize edilme süreçlerinin omurgasını oluşturan neoliberal model sorunsallaştırılarak; neoliberalizm, mekân ve toplum etkileşiminin yansımalarının ortaya konması hedeflenmektedir. Mahalle örgütlenmelerinin kentsel mücadeledeki motivasyonlarını, taleplerini, eylemlilik biçimlerini ve sonuçtaki edinimlerini anlayarak, alternatif kentsel dönüşüm süreçlerinde kent hakkı ve konut hakkının savunulmasında yeni olasılıklar sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi, Neoliberal Kentleşme, Kent Ve Konut Hakkı, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Muhalefet.

2000’lerin İstanbul’unda Neoliberal Kentsel Müdahaleler ve Mücadele Pratikleri: Ayazma - Tepeüstü Örneği

Neoliberal Urban Interventions and Resistance Practices in the Istanbul of 2000’s: The Case of Ayazma - Tepeüstü

 Cansu Bıçakçı

Istanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Programı, İstanbul, Türkiye

 Evren Aysev

Istanbul Bilgi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

Basvuru tarihi/Received: 19.04.2023, Revize tarihi/ Revised: 30.09.2024, Kabul tarihi/Final Acceptance: 12.11.2024

Extended Abstract

Urban space is where class conflicts and clashes of global strategies take place. Today, neoliberal urban policies can be traced all over the global cities, becoming the dominant political, social, economic and spatial paradigm. In the 2000’s, central governments and global capital are the primary actors in the commodification of urban space through neoliberal policies. In this context, it can be argued that urban spaces are produced by the city administrations and global capital instead of the citizens (Harvey, 2019 c, pp.192; Mitchell, 2020, pp.38).

Neoliberal urban space production processes trigger urban resistance, as urban space becomes the area of conflicts created by socio-economic transformations (Castells, 2020 [1978], pp.198; Neil, Peck, & Brenner, 2012, pp. 30). The neoliberal model re-organizes power relations over space. Thus, the production of space evolves into class struggle, forming the basis of social and spatial resistances. Two different groups; from the fronts of intervention and struggle respectively; experience urban transformation and opposition from acutely different perspectives.

In the 2000’s, the acceleration of capital accumulation through urban space in Turkey frequently led towards dispossession; giving way to an increase in social and political struggles. The scope and prevalence of resistance movements in the name of urban rights differ according to the context and dynamics of specific urban space production processes (Harvey, 2019 c, pp.144). The concept of “the right to the city” by Lefebvre creates a field of resistance to the social and physical divisions created by neoliberal interventions (Lefebvre, 2018 [1967]).

“Creative destruction” dynamics come into effect with neoliberal urban transformation projects, playing a key role in “neoliberal space-opening strategies”. Yet, urban transformation needs to be addressed with a holistic approach in terms of physical, social, financial, administrative and legal aspects, as each neighborhood have their own specific dynamics and problems.

One of the most controversial points of urban transformation practices has been the pressures they put on the “right to housing”. This article focuses on the urban struggles emerged in reaction to the spatial inequalities created by the neoliberal urbanization processes in Istanbul in the last two decades, through the Ayazma-Tepeüstü Urban Transformation Project. Throughout the article, the struggle of the neighborhood, together with their organizational structures, demands, actions and result gains were evaluated on the basis of the right to the city and right to housing.

In the 2000’s, a large number of urban transformation projects were issued by the İstanbul city administrations both in the historical city center and on the outskirts of İstanbul (such as Sulukule, Tarlabası, Fener-Balat, Gaziosmanpaşa). There are a number of reasons why the Ayazma -Tepeüstü Urban Transformation Project was chosen as the case study: First of all, the project is the first and most comprehensive urban transformation implementation in İstanbul. In addition, Ayazma, a shantytown on the western periphery of İstanbul, carries a high rent potential; being at the intersection of main transportation arteries. Moreover, the fact that the project is terminated in legal and administrative terms is also important in understanding the experiences of social movements.

In order to decipher the Ayazma-Tepeüstü Urban Transformation process, discourse analysis, being a qualitative research method is used. The roles, actions and experiences of the actors in the urban transformation process are revealed by conducting open-ended interviews with two different subjects from the intervention and struggle parties. In addition to the interviews with the actors involved in the process, the discussion was expanded by the inclusion of the statements of the city administration officials and newspaper news. The study was further deepened by using data from theses, articles, digital publications and journals. Interview questions aim to understand the actions, experiences, expectations and demands of the actors as well as giving space for self-evaluation; being open-ended questions that inquire social realities, spatial and socio-economic changes (Kümbetoğlu, 2020, pp.34). Research questions comprise five main topics being; urban context, project process, relations with actors, urban opposition and self-evaluation.

The study consists of four parts. In the introduction, the scope, method and aim of the research are given. In the second part, the neoliberal urban space production dynamics of İstanbul in the 2000’s are discussed through the concepts of right to the city and right to housing. Thirdly, the urban transformation and opposition processes of the region are analyzed. Lastly, evaluations and suggestions regarding the struggles for the right to the city and housing are given.

Today, as neoliberal urbanization processes deepen social, spatial and economic inequalities, urban resistance movements are essential in defending the right to the city and housing. Urban resistance could trigger revolutionary transformations against the processes that create inequality and victimization. In order to make the citizens’ agenda visible in the production of urban space, it is vital to open and strengthen the grounds of urban resistance that are organized in solidarity, beyond individual interests and that can learn from and transfer experiences.

Keywords: Ayazma-Tepeüstü Urban Transformation Project, Neoliberal Urbanization, Right To The City And Right To Housing, Urban Transformation, Urban Resistance.

Nasıl Atıf Yapılır: Bıçakçı C, Aysev E. 2000’lerin İstanbul’unda Neoliberal Kentsel Müdahaleler ve Mücadele Pratikleri: Ayazma - Tepeüstü Örneği. *Tasarım Kuram* 2024;20(43):226–251.

Giriş

Kent mekânı, sınıfsal çatışmaların gerçekleştiği bir iktidar yeri ve küresel stratejilerin çarpışma alanıdır (*Lefebvre, 2019 [1970], s.84; Merrifield, 2017, s.25*). Günümüzde siyasal, toplumsal, iktisadi ve mekânsal anlamda tüm dünyada hâkim paradigma haline gelen küresel kapitalizm temelli neoliberal politikaların en belirgin okunabileceği alan kenttir. 2000’li yıllarda neoliberal politikalar yoluyla kent mekânının sermaye birikimi için metalaştırmasında merkezi yönetim ve sermaye öncelikli aktörlerdir. Bu bağlamda kentsel mekânların kullanıcıları tarafından değil, kent yönetimleri ve sermaye tarafından üretildiği söylenebilir (*Harvey, 2019 b, s.192; Mitchell, 2020, s.38*). Neoliberal kentsel mekân üretim süreçlerinde kentsel çelişki ve hareketler artar; kent mekânı sosyo-ekonomik dönüşümlerin yarattığı çatışma ve mücadelelerin alanı haline gelir (*Castells, 2020 [1978], s.198; Theodore, Peck ve Brenner, 2012, s. 30*). Egemen sınıfın iktidarının yeniden kurulması için araçsallaşan neoliberal model, iktidar ilişkilerini mekân üzerinden örgütler (*Harvey, 2015, s.39; Harvey, 2019a*). Böylece mekân üretimi sınıf mücadelesine evrilerek toplumsal ve mekânsal direnişlerin temelini oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm ve muhalefet süreçlerinde, müdahale ve mücadele tarafı olarak iki farklı özne grubu süreci farklı açılardan deneyimler. Neoliberal kentleşme pratiklerinin farklı coğrafyalarda uygulanma biçimleri değişse de, neoliberal mekanizmaların evrensel bir mülksüzleştirme sürecine hizmet ettiği söylenebilir (*Bayırbağ ve Penpecioglu, 2017*). Bayırbağ ve Penpecioglu, dünyada Batı/Kuzey ve Doğu/Güney coğrafyalardaki kentsel kriz biçimlerinin farklılaşmasını, ülkelerdeki siyasi rejimin esneklik derecesiyle ilişkilendirmektedir (*2017, s. 2063*). Swyngedouw, Moulaert ve Rodriguez’in on iki Avrupa Birliği ülkesindeki on üç büyük ölçekli kentsel dönüşüm projesi üzerinde yaptığı ve siyasi, ekonomik ve sosyal ilişki dinamiklerini incelediği çalışmada, kentsel dönüşüm projelerinin araştırma

yapılan çoğu şehirde genellikle fiziksel ve sosyal ayrışmaların artmasına neden olduğunu savunmaktadır. İstisnai olarak, bu örnekler arasında Rotterdam’daki, sosyal olmasa da fiziksel ve işlevsel bir “köprü” kurabilen Kop van Zuid Yenileme Projesi örneğine ve mücadeleler sonucunda bazı konut ve hizmet işlevlerini geri alan Kopenhag’daki Oerestaden örneğine dikkat çekmekte ve bu örneklerin incelenen kentsel dönüşüm projeleri arasında kent ve kentli için olumlu sonuçlarına odaklanmaktadır (*2002, s.577*). Campos ve Martínez’in, Küresel Güney ve Kuzey’de yer alan Belo Horizonte (*Brezilya*) ve Madrid (*İspanya*) şehirlerindeki gecekondu biçimlerini ve “gecekondu aktivizmini” ele aldıkları çalışmalarında; gecekondu aktivizminin nüfusun çoğunluğunu harekete geçirme ve toplumsal hareketleri yaygınlaştırma kapasitesinin oldukça sınırlı olduğu savunulurken, diğer yandan bu hareketlerin neoliberal kentsel yaklaşımların çelişkilerini-mekanizmalarını ve uygulanacak yeni projelerde temel anayasal hakların göz ardı edildiğini ortaya çıkarmakta çok başarılı olduğunu savunur (*2020, s. 122*). Campos ve Martínez, incelenen örneklerdeki gecekondu aktivizm deneyimleri doğrultusunda barınma hakkı ve kent hakkının yakından ilgili olduğunu vurgular (*2020, s. 123*). Kent hakkı ve barınma hakkının birbirine eklenerek kentsel gecekondu aktivizmiyle savunulmasının mücadele mekanizmasını güçlendirdiği ve kentsel adaletsizliklere meydan okuduğu görülmektedir (*Campos ve Martínez, 2020, s. 124*). Roy, Hindistan’daki kentsel planlamanın kuralızsızlaştırma, haritayı ortadan kaldırma ve istisnacılık üçgeninde ilerlediğini söylerken (*2009, s.86*) Goldman, Hindistan’da küresel kentler inşa edilirken ortaya çıkan kolektif toplumsal kaygıya dikkat çeker (*2011, s.249*). Neoliberal mülksüzleştirme süreçleri düşünüldüğünde, Türkiye’nin Orta Doğu’nun önde gelen örneklerinden birini teşkil ettiği söylenebilir (*Bayırbağ ve Penpecioglu, 2017, s. 2064*). 2000’lerden itibaren Türkiye’de mülksüzleştirme

yoluyla kentsel mekân üzerinden sermaye birikiminin hızlanması; toplumsal ve siyasal mücadelelerin artmasına neden olmuştur. Kentsel direniş hareketlerinin kapsam ve yaygınlığı, süreçlere özgü bağlam ve dinamiklere göre değişmektedir (Harvey, 2019 c, s.144). Lefebvre'in kavramsallaştırdığı “kent hakkı” kavramı; neoliberalizmin kentsel mekânda yarattığı toplumsal ve fiziksel ayrışmalara muhalefet için bir mücadele alanı yaratmaktadır (2018 [1967]). Neoliberalizmin “yaratıcı yıkım” dinamiklerinin uygulama alanı olan kentsel dönüşüm projeleri, “neoliberal alan açma stratejileri” için kilit rol oynamaktadır (Theodore, Peck ve Brenner, 2012, s. 29). Kentsel dönüşüm fiziksel, toplumsal, finansal, yönetsel ve yasal açılardan bütüncül ele alınması gereken, her bölgede kendine özgü dinamik ve sorunlara sahip olan bir süreçtir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının en tartışmalı noktalarından biri, “konut hakkı” üzerinde yarattığı baskılar olmuştur. 2000’li yıllarda Türkiye bağlamında, mekânın yeniden üretimi ve kentsel toplumsal mücadele hareketlerini ele alan birçok bilimsel çalışma sayılabilir (Zeybekoğlu Sadri, 2008, Günay, 2010, Solmaz, 2013, Ünsal, 2013, Karabulut, 2015, Erdüzgün, 2018, Kuran, 2019).

2000’li yıllarda İstanbul kent yönetimleri tarafından hem tarihi kent merkezinde hem de çeperlerde (Sulukule, Tarlabası, Fener-Balat, Gaziosmanpaşa gibi) çok sayıda kentsel dönüşüm projesi uygulamaya konmuştur. Bu makalede; son yirmi yılda İstanbul’daki neoliberal kentleşme süreçlerinin yarattığı mekânsal eşitsizlikler sonucunda ortaya çıkan kentsel muhalefet ve hak talepleri, Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi örneği üzerinden, mahalle halkının projeye karşı ortaya koyduğu mücadele, örgütlenme biçimleri, talepleri, eylemleri, sonuç kazanımları ve konut hakkı zemininde değerlendirmiştir. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi’nin çalışma kapsamında seçilmesinin nedenlerinden ilki; İstanbul’da bir nüfusun yerinden edilerek toplu olarak

yeniden iskan edildiği ilk ve en kapsamlı dönüşüm projesi olmasıdır. Aynı zamanda, İstanbul’da ana ulaşım arterlerinin kesişim noktasında, oldukça büyük yüzölçümüne sahip bir alan üzerinde kurgulanmasının yarattığı rant potansiyeli ile öne çıkmaktadır. Çalışma; süreci müdahale ve mücadele tarafı olmak üzere iki farklı özne grubunun deneyim ve değerlendirmeleri üzerinden ele alması açısından literatürde özgün bir yere konumlanmaktadır. Araştırmanın amacı, Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi üzerinden, kentsel dönüşüm projeleriyle ortaya çıkan konut hakkı ihlallerini ve yerel mücadele reflekslerini ortaya koymaktır. Çalışma sonucunda edinilen çıkarımların, gelecekteki dönüşüm projelerinde yaşanabilecek hak ihlalleri ve mülksüzleştirmelere karşı pozisyon alma bağlamında yol gösterici nitelikte olması hedeflenmektedir. Çalışmanın odaklandığı araştırma soruları, Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi örneğinden yola çıkarak kent ve konut hakkını koruyan kapsayıcı kentsel dönüşüm süreçlerinin nasıl kurgulanabileceği, mahallelinin gündeminin dönüşüm süreçlerine nasıl dahil edilebileceği, konut hakkı için verilen kolektif mücadelelerin nasıl etkinleştirilebileceği, yerel hareketlerin kentsel mekân üretimine yön verebilme yetkinliklerinin nasıl geliştirilebileceği olarak sıralanabilir.

Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm sürecinin deşifre edilebilmesi adına, niteliksel bir araştırma yöntemi olan söylem analizi kullanılmıştır. Projenin uygulanmasından yaklaşık on beş sene sonra, 2022-2023 yılları arasında müdahale ve mücadele taraflarından üç aktörle gerçekleştirilen yapılandırılmış açık uçlu görüşmeler, aktörlerin sürece objektif yaklaşabilmesi için alan yaratarak kentsel dönüşüm sürecindeki rol, eylem ve deneyimlerini ortaya çıkarmayı hedefler. Bu doğrultuda mücadele tarafından Ayazma Mağdurları Topluluğu adına kent aktivisti Cihan Uzunçarşılı Baysal (2022) ve mahalle sakini ve Ayazma Mağdurları Topluluğu Başkanı Osman Özdemir (2023)

ile; müdahale tarafından ise Tepeüstü Bölgesi'nde uygulanan Mall of İstanbul Projesi'nin yüklenici firması Torunlar GYO'nun Genel Müdür Yardımcısı Osman Ataş (2022) ile görüşülmüştür. Görüşme soruları aktörlerin eylem, deneyim, beklenti ve taleplerinin anlaşılmasına ve öz değerlendirmeye yönelik; sosyal gerçeklikleri, mekânsal ve sosyo-ekonomik değişimleri anlamaya çalışan açık uçlu sorulardır (Kümbetoğlu, 2020, s.34). Söylem analizi verilerinin toplanmasında kişisel görüşmelere ek olarak proje sürecini yürüten ya da değerlendiren siyasi yetkili ve uzmanların görüş ve söylemleri de kullanılmıştır. Dönemin Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay'ın proje sürecinde basına yansıyan söylemleri (2006-2009); Ayazma - Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje Danışmanı, şehir plancısı Prof. Dr. Sırma Turgut ve Ayazma - Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Bölgesi AR-GE yürütücüsü Y. Şehir Plancısı Eda Çaçaş Ceylan'ın 2010 yılında yayınladıkları "Bir Yerel Yönetim Deneyiminin Ardından: Küçükçekmece: Ayazma - Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi kitabındaki veriler, müdahale tarafının bakış açısını derinleştirmek adına araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca 2012 yılında yayınlanan ve Ayazma Bölgesi'ndeki dönüşüm üzerinde yoğunlaşan "Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir" belgeselinde yer alan mücadele ve müdahale tarafına dair söylemler analize dahil edilmiştir. Elde edilen bu verilerin birlikte analiz edilmesi, sürecin ve öznelerin deneyimlerinin zamansallık çerçevesinde ortaya konarak karşılaştırılmasını sağlamak ve araştırmayı derinleştirmektedir.

Çalışma dört bölüme ayrılmıştır. Giriş bölümünde araştırmanın kapsamı, amacı ve yöntemi verilmektedir. İkinci bölümde, 2000'li yıllarda İstanbul'un neoliberal kentsel mekân üretim dinamikleri, kent ve konut hakkı kavramları üzerinden ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'nin tarihi ve coğrafi bağlamının tartışılmasının ardından bölgenin kentsel

dönüşüm ve mücadele süreçleri, söylem analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde kentsel dönüşüm süreçleri ve konut hakkı mücadelelerine ilişkin değerlendirme ve öneriler verilmiştir.

2000'li Yıllarda İstanbul'un Neoliberal Kentsel Mekân Üretim Dinamikleri: Kent ve Konut Hakkı

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye kentleri sanayileşme, göç ve neoliberal kentleşme etkisiyle hızlı değişimler yaşamaktadır. Ülkenin başat metropolü olarak İstanbul bu değişimlerin en yoğun yaşandığı kentlerden biridir. Türkiye'nin kentleşme süreçleri; "ulus devletinin kentleşmesi" (1923-1950), "emek gücünün kentleşmesi" (1950-1980) ve "sermayenin kentleşmesi" (1980 sonrası) olarak tanımlanabilir (Şengül, 2009, s.97-105). 2000'lere kadar devletin popülist politikalar çerçevesinde göz yumduğu "alan doldurma" evresi, 2000'lerden sonra "alan açma" politikalarına evrilmiştir (Geniş, 2020, s.18; Theodore, Peck ve Brenner, 2012). İstanbul özelinde bu alan açma politikaları, kent merkezindeki tarihi konut dokusundan (Tarlabaşı, Sulukule, Fener-Balat), kent çeperindeki gecekondu alanlarına (Ayazma, Tepeüstü, Gaziosmanpaşa, Şahintepe) ve kentin doğal rezervlerine kadar (Kuzey İstanbul Ormanları) kent toprağının her metrekaresini küresel gayrimenkul piyasalarına entegre etmeyi hedefler. 2000'lerden itibaren İstanbul'da neoliberal emlak piyasalarına entegre olmuş bir kentsel rejim doğrultusunda merkezi ve yerel yönetimler ile büyük ölçekli sermayenin iş birliği gözlenmektedir. Bu iş birliği, hem kent toprağının metalaştırılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, hem de finansmanın sağlanmasıyla mekânsal yeniden üretimi kent tarihinde eş görülmedik bir hız ve ölçeğe ulaştırmıştır. Yukarıda tariflenen neoliberal kentsel rejim, bir yandan müteahhitlik şirketleri, ulusal ve küresel finansörler için yatırım fırsatları yaratırken, diğer yandan ihtilafli kentsel müdahalelerin tetiklediği, çeşitli ölçeklerde muhalefetler üretmiştir (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.90-92; Theodore, Peck ve Brenner,

2012).

Bu çalışmanın odaklandığı gecekonduların bölgelerinin dönüşüm süreçlerini tartışabilmek için konuyu 20. yüzyılın ortalarından itibaren ele almak gerekir. 1950'lerden bu yana, "ulusal kalkınmacılığın emek ihtiyaçlarını karşılamak" (Bartu Candan ve Kolluoğlu, 2008, s.7) için kırdan kente göç eden insanların barınma sorununu çözen bir mekanizma olan gecekondular; kimi zaman popülist politikaların, kimi zaman yerinden etme politikalarının uygulama alanı olmuştur. 2000'lerden itibaren kentsel mekânın sistematik yeniden organizasyonu ile gecekonduların gayrimenkul piyasalarına katılması sermaye birikimi için yeni potansiyeller oluştururken, kırılma demografilerinin yerinden edilerek hak ihlallerine maruz kalmasına yol açmıştır. Bu noktada, kent ve konut hakkı kavramlarına kısaca değinmek, tartışmanın kuramsal çerçevesini kurabilmek açısından önemlidir.

Kentsel mekânın toplumsal ilişkiler doğrultusunda biçimlendiğini vurgulayan Lefebvre, kent hakkını mekân-toplum ilişkisi üzerinden ele alır (2018 [1967], s.122). Lefebvre'in "dönüştürülmüş ve yenilenmiş bir kentsel yaşam hakkı" olarak tanımladığı kent hakkı, vatandaşlık ve kapitalist toplum ilişkilerini radikal biçimde değiştiren bir süreç karşılık gelmektedir (2018 [1967], s.132; Purcell, 2002, s.103). Harvey ise kent hakkını, kapitalist kentleşme, sermaye ve üretim ilişkileri bağlamında tartışır; kentsel mekân üretiminin bireysel değil kolektif bir süreç, kent hakkının dayanışmayı gerektiren bireysel değil kolektif bir hak olduğunu savunur (2019a, s. 44). Kent hakkı devlet politikalarından bağımsız, güç ilişkilerinin yeniden yapılandırıldığı, kentlinin katılımcı olduğu bir talebi tanımlar (Purcell, 2002, s.102).

Temel bir insan hakkı olan barınma hakkı çerçevesinde ele alınabilecek konut hakkı ise, belirli yaşam standartlarını karşılaması gereken fiziki bir alandan daha fazlasıdır; bireylerin güven ve aidiyet duygusuyla yaşamları için

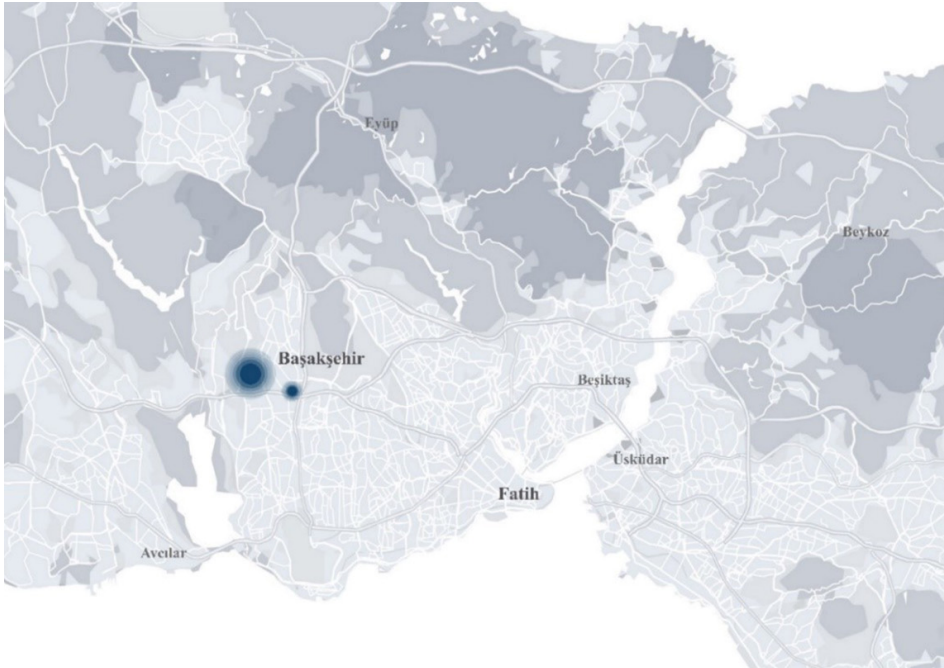
gereken mekânsal haktır. Barınma ve konut hakkının gaspı ile sonuçlanan 'mülksüzleştirme yoluyla birikim', düşük gelir grubunun yerinden edilerek, varlıkların kapitalist finansal sisteme aktarımını sağlayan, kent toprağı üzerinden sermayenin mass edildiği bir süreçtir (Harvey, 2019 c, s.136; 2019a, s.60). Öte yandan kentte barınma ve yaşama hakkı, konut hakkının da ötesinde; kentlinin ihtiyaç, arzu ve zevklerine hitap edebilecek şekilde kentin yeniden organize edilmesini talep eder (Mitchell, 2020, s.42). Harvey'e göre, insan haklarının kapsamı mekân üretme hakkını da içerecek şekilde genişletilmelidir (2020 b, s.113). Neoliberal kentsel süreçler karşısında kentsel hak arayışı hareketleri; düşüncelerin ve seslerin duyulmasını sağlama, devlete söz geçirebilme ve uygulamalarına itiraz olanağı sağlayan, yasaları ve mekânın üretimini etkileyebilecek nitelikte eylemlerdir. Bu hareketlerin gücü, dayanışma ve biriktellikten geçmektedir (Merrifield, 2019, s.271; Mitchell, 2020, s.55).

2000'li yıllarda İstanbul'un kırılma konut bölgelerinde gündeme gelen kentsel dönüşüm projelerindeki hak ihlallerine karşı durmaya çalışan FEBAYDER (Fener-Balat-Ayvansaray Mülk Sahipleri ve Kiracılarının Haklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği), Sulukule Platformu, Ayazma Mağdurları Topluluğu gibi birçok mahalle örgütlenmesi, sivil toplumun güçlenmesine katkıda bulunarak sürecin yönünü değiştirebilen etkin mekanizmalar olmuşlardır. Kültür, tarih, bellek gibi bütünleşik değerler etrafında oluşan kolektivite çoğu zaman devlet, sermaye ve piyasaların gücüne direnç gösterebilmektedir. Mahalle derneklerinin başarısı da adaletsiz, eşitsiz ve mağduriyet yaratan durumlara dayanışma içinde karşı gelebilmeleridir (Harvey, 2019 b, s.201; Yalçınan ve Çavuşoğlu, 2013, s.97-101). Aşağıda, İstanbul'daki ilk ve en kapsamlı kentsel dönüşümlerden biri olan Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi, ürettiği kentsel muhalefet üzerinden tartışılmaktadır.

Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi

2000’li yıllarla birlikte Türkiye’de, özellikle İstanbul’da, kayıt dışı konut alanlarının neoliberal emlak piyasalarına dahil edilmesine yönelik kent politikaları uygulanmaya başlanır. Bu sürecin önemli parçalarından biri de kentsel dönüşüm kapsamında gecekonduların tasfiyesidir. İstanbul’un çeperinde bir gecekondular mahallesi olan Ayazma-Tepeüstü Bölgesi, kent nüfusunun artarak çepere doğru genişlemesiyle birlikte, 2000’lerde sermayenin ilgisini çekmeye başlar. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi; bir bölgede yaşayan tüm nüfusun toplu olarak başka bir alana taşınması bağlamında ilk örnektir. Bu proje, sonrasında uygulanan dönüşüm projelerinde konut hakkı adına önemli bir deneyim ortamı yaratmıştır. Bu bölümde, İstanbul’un neoliberal kentleşme süreçlerinin önemli örneklerinden olan projenin müdahale ve mücadele süreçleri ele alınmaktadır. Bölüm akışı içinde önce bölgenin tarihi ve coğrafi bağlamı verilecek, devamında proje süreci ele alınacaktır.

Ayazma-Tepeüstü, Küçükçekmece ve Başakşehir ilçe sınırları içinde, İstanbul’un batı yakasında, TEM, Atatürk Olimpiyat Parkı ve İkitelli Organize Sanayi Bölgesi ile çevrelenen bölgedir (Şekil 1). M.Ö. 6000-5500’den yerleşim izleri taşıyan Küçükçekmece, İstanbul’un bilinen en eski yerleşim alanlarından biridir (Turgut ve Çağtaş Ceylan, 2010, s.6). 1800’lü yıllarda nüfusu Türk ve Rumlardan oluşan Küçükçekmece Bölgesinde, 19. yy Osmanlı dönemine ait köprüler, kervansaraylar, camiler ve köşkların izleri bulunmaktadır (Küçükçekmece Belediyesi). 19. yy sonu ve 20. yy’ın ilk yarısında yaşanan savaşlar ve mübadeleler bölgede önemli nüfus değişimleri ve yeni yerleşim alanları oluşturmuştur. İstanbul’da artan göç nüfusuyla birlikte, Küçükçekmece Gölü kenarında eski çiftliklerin imar parseline dönüştürülmesi düzensiz yapılaşmaya yol açmıştır (Turgut ve Çağtaş Ceylan, 2010, s.3). 1990 yılında kurulan İkitelli O.S.B., Küçükçekmece’yi bir üretim merkezi haline getirerek bölgedeki konut gelişimini etkilemiştir (Türkün ve Aslan, 2013, s.357) (Şekil 2). Günümüzde Küçükçekmece, başta Basın Ekspres Yolu olmak üzere İstanbul için önemli ulaşım akslarının yakınında yer almaktadır.

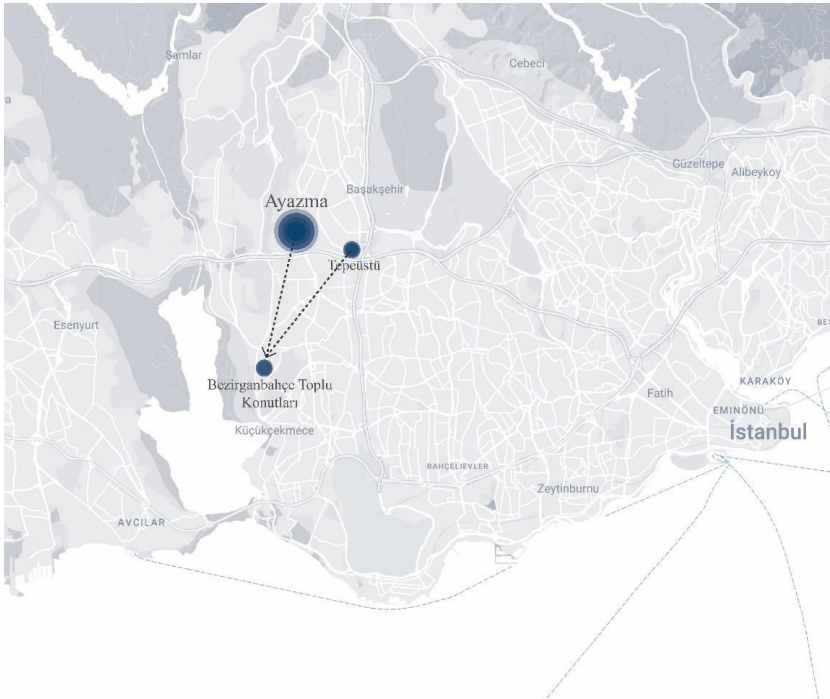

Şekil 1. Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri

Şekil 2. Ayazma, Küçükçekmece, 1999.

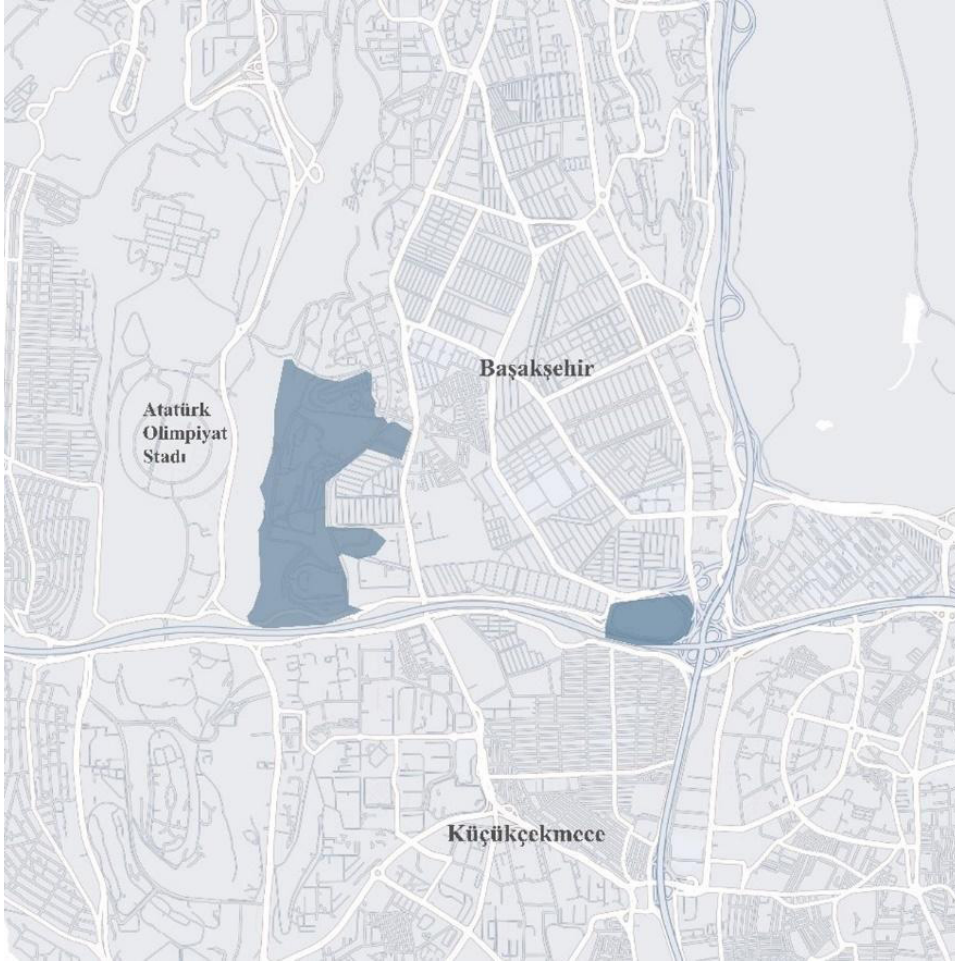
Şekil 3. Ayazma-Tepeüstü Bölgeleri ve Bezirganbahçe Konutlarının konumu

Küçükçekmece bölgesindeki Ayazma-Tepeüstü, 80’li yıllarda doğudaki köylerini geride bırakarak zorunlu göç ile kente gelen Kürt nüfus tarafından, köylerine benzeyen kırsal alanları ve doğası nedeniyle tercih edilmiştir (Uzunçarşılı Baysal, 2009, s.36). Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi bir bölgede yaşayan tüm nüfusu toplu halde başka bir bölgeye

taşıyan ilk örnektir (Uzunçarşılı Baysal, 2010, s.204). Bölgenin kentsel dönüşüm süreci, 2004 yılında İ.B.B., Küçükçekmece Belediyesi ve TOKİ arasında üçlü protokol ile imzalanan kentsel dönüşüm kararıyla başlar, 2005 yılında bölgenin 5393 sayılı kanununun 73. Maddesi gereğince “Kentsel Dönüşüm Alanı” olarak ilan edilmesiyle devam eder (Uzunçarşılı Baysal, 2009, s.35). Sonrasında bölgedeki gecekonduların yıkımı ve burada yaşayan hak sahiplerinin TOKİ tarafından Bezirganbahçe’de yapılan konutlara yerleştirilmesi için İBB ve TOKİ arasında protokol imzalanır (Kuyucu, 2019, s.78) (Şekil 3).

2004-2014 yılları arasında Küçükçekmece Belediye Başkanlığı yapan Aziz Yeniay’ın ifadesiyle “Ayazma-Tepeüstü Bölgesi, merkezi ve yerel yönetimin iş birliği ile uygulanan kentsel dönüşüm projesi ile küresel İstanbul hedefi çerçevesinde değerli bir kent parçası” haline getirilerek neoliberal emlak piyasalarına sunulmuştur (2009) (Şekil 4). Yeniay bölgeyi, “yasadışı, sosyal, ekonomik ve fiziki boyutta sahip olduğu sorunlarla dışlanmışlık yaşayan bir alt bölge” olarak tanımlamakta ve dönüşüm projesinin amacını “fiziksel yapıyı rehabilite ederken bölgeyi ve yaşayanını yasal bir kimliğe kavuşturmak ve bu süreci de muhakkak sosyal

Şekil 4. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje Alanları

içerme programlarıyla desteklemek, güçlendirmek” olarak ifade etmektedir (2010). Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje Danışmanı, şehir plancısı Prof. Dr. Sırma Turgut ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Bölgesi AR-GE yürütücüsü Y. Şehir Plancısı Eda Çaçtaş Ceylan ise Küçükçekmece’yi; “şehircilik ve planlama ilkelerinin dışında, plansız ve kaçak olarak gelişmiş, bütüncül yaklaşımlara sahip olmayan” bir ilçe olarak tanımlamaktadır (Şekil 5-6-7-8). Turgut ve Çaçtaş Ceylan, bölgenin mülkiyet sorunları, altyapı, yapı güvenliği ve kalitesi eksikliğinin doğal sonucu olan sosyal problemlerine acil müdahale gerektiğini; bölgedeki “yoksulluk” ve “yoksunluk” durumuna gerçekçi, tutarlı ve kapsamlı politikalarla yaklaşılması gerektiğini vurgular (2010, s.35). Özetle yerel yönetim, proje yetkilileri ve kent

plancıları bölgenin sorunlarının sadece yapısal değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik müdahaleler de gerektirdiğini ifade etmektedirler. Buna rağmen proje, mahallelinin yerinden edilmesini ve bölgenin demografik yapısının tamamen değişmesini öngören fiziksel müdahaleler olarak biçimlenmiştir.

Şekil 5-6. Kentsel dönüşümün önce Ayazma Bölgesi

Şekil 5-6. Kentsel dönüşümden önce Ayazma Bölgesi

Şekil 7-8. Ayazma, 2002.

Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi'nin hazırlık sürecinde Küçükçekmece Belediyesi; sosyal profil, aile yapıları, hane halkının nitelik ve nicelikleri, mevcut arazi durum tespiti ve hak sahipliği verilerinin düzenlenmesini kapsayan detaylı bir alan-anket çalışması gerçekleştirmiştir (*Küçükçekmece Belediyesi, 2010*). 2004 yılında yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışmalarında 1501'i Ayazma'dan, 355'i Tepeüstü'nden olmak üzere 1856 hane ile görüşülür. Araştırma sonucunda "Ayazma-Tepeüstü sakinlerinin beklenti, alışkanlık, hedef, sorun, problem ve potansiyellerinin

anlaşılacak, kentsel dönüşüm sürecine aktif katılımlarının ve ortak kamu yararının sağlanmasının amaçlandığı" aktarılmaktadır (*Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.94*). Çalışmada fiziksel yapı, nüfus yapısı, göç durumu, çevre memnuniyeti, konut konfor durumu, ekonomik ve sosyal yapıları değerlendirilmiştir. Anketlere göre yaşadığı yerden memnuniyet oranı %71 dir. Memnun olmayan %29'luk kesimin memnuniyetsizliklerinin sebebi ise; "bölgesel mahrumiyet, altyapı, ulaşım yetersizliği, susuzluk, yerel hizmet ve eğitim alanlarının eksikliği" olarak belirtilmiştir (*Şekil 7-8*). Özetle bölge halkı Belediyeden öncelikli olarak bölgeye yol, altyapı ve okul hizmetlerini getirmesini talep etmiştir (*Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.98*). Anket sonuçlarının kentsel dönüşüm sürecini nasıl etkilediği belli değildir. Yaşadığı bölgeden çoğunlukla memnun olduğunu belirten, kentsel donatıların iyileştirilmesini talep eden mahalleliye rağmen proje tamamen farklı bir biçimde, mahalleliyi yerinden ederek yeni bir demografiyi bölgeye çekmek hedefiyle kurgulanmıştır. Bu bağlamda, yapılan araştırmaların proje gündemine yansımadağı ve yalnızca projeye meşruiyet kazandırmak için kurgulandığı söylenebilir.

Ayazma ve Tepeüstü'ndeki toprak mülkiyeti %73,9 oranında hazineye aittir. Bölge halkı, inşa edilen konutların %71,7'sinin kendileri tarafından yapıldığını belirtmiştir. Bölge, büyük oranda kaçak yapılaşmadan oluşmuştur ve yasal hak sahipliği oranı düşüktür (*Türkün ve Aslan, 2013, s.369*) (*Şekil 9-10*). Bu tablo doğrultusunda Küçükçekmece Belediyesi, "işgalciler" ile anlaşma adı altında bir muvafakatname hazırlayarak; mahalle sakinlerinin borçlandırılarak Bezirganbahçe Konutları'na transferi için bir planlama yapmıştır. Harvey'e göre, gecekonduların nüfusuna tapu dağıtarak yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak bir mülk sunma düşüncesi başlangıçta ilerici görünmekle birlikte, yanılısamadan ibarettir (*2019a, s. 62*).

Şekil 9-10. Kentsel dönüşüm öncesi Tepeüstü ve Ayazma Bölgeleri

Şekil 11-12.: Ayazma Bölgesi yıkım ve yaşam alanı

Dönüşüm kararıyla birlikte 1.625 bina yıkılmış, yıkımlardan 2.135 hane etkilenmiş, 10.675 kişi bölgeden tahliye edilmiştir. (Uzunçarşılı Baysal, 2009, s.36; Türkün ve Aslan, 2013, s.355) (Şekil 11-12). Kentsel dönüşüm sonrası Ayazma Bölgesi'ne AVM, ofis ve orta üst gelir grubu için konut projesi yapılması öngörülmüştür (Şekil 13-14). Proje kurgusunun, bölgede yaşayan kırılgan alt gelir grubunu yerinden ederek orta üst gelir grubu yeni bir demografiyi yerleştirmeyi hedeflediği söylenebilir (Şekil 15-16). Ayazma-Tepeüstü'nün boşaltılmasının ardından, öneri projenin hedefi 3.185.000 m2 inşaat alanına, 1.378.000 m2 proje alanına sahip 6.600 konut sağlamaktadır. Maliyeti 1 milyar 405 milyon (3 etap toplamı) olarak bildirilen, arsa karşılığı gelir paylaşımlı projedeki ilgili kurumlar TOKİ, İBB, Küçükçekmece Belediyesi ve Emlak GYO A.Ş.'dir. Projeyi uygulayan inşaat şirketleri; 1.Etap: Ağaoglu 2.Etap: Makro İnşaat Ticaret A.Ş.- Akyapı Yapı Endüstrisi ve Ticaret A.Ş Emlak GYO 3. Etap: Özülke İnşaat Ticaret A.Ş.- Öz-Kar İnşaat Ticaret ve Sanayi A.Ş.'dir (megaprojeler.com) (Tablo 1).

Tablo 1. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje künyesi

	Ayazma	Tepeüstü
Proje Alan Büyüklüğü	1.378.000 m ²	130.000 m ²
Kamuya Açıklanma Tarihi	Haziran 2004	Haziran 2004
Alanın Niteliği	Gecekondu Bölgesi	Gecekondu Bölgesi
Proje Hazırlanma ve Bitiş Tarihi	2008	2008
Proje Maliyeti	1. Etap: 747 milyon 600 bin TL 2. Etap: 635 milyon TL 3. Etap: 723 milyon TL	1.5 Milyar TL
İlgili Kurumlar	TOKİ İBB Küçükçekmece Belediyesi Emlak GYO A.Ş.	TOKİ İBB Küçükçekmece Belediyesi
Yüklenici Firma	Özülke İnş. Tic. A.Ş.- Öz-Kar İnş. Tic. ve San. A.Ş. İş Ortaklığı (3. Etap) Makro İnş. Tic. A.Ş. – Akyapı Yapı Endüstrisi ve Tic. A.Ş. İş Ortaklığı (2. Etap) Ağaoglu Şirketler Grubu	Torunlar GYO
Proje Danışmanı	Prof. Dr. Sırma Turgut	Prof. Dr. Sırma Turgut
Proje Türü	Kentsel Dönüşüm	Kentsel Dönüşüm
Kentsel Dönüşümün Uygulama Aracı	5393 sayılı kanunun 73. Maddesi gereğince "Kentsel Dönüşüm Alanı" ilan edilmesi	5393 sayılı kanunun 73. Maddesi gereğince "Kentsel Dönüşüm Alanı" ilan edilmesi
Kentsel Dönüşümün Uygulanma Biçimi	Arsa karşılığı gelir paylaşımı	Arsa karşılığı gelir paylaşımı

Şekil 13. Kentsel dönüşüm sonrası Ayazma Bölgesi için tasarlanan proje görseli

Şekil 14. Kentsel dönüşüm sonrası Tepeüstü'ne uygulanan Mall of Istanbul proje görseli
Kaynak: www.megaprojeler.com

Şekil 15. Ayazma Bölgesi, Ağaoglu My World Europe Projesi'ne bakış, İstanbul.
Kaynak: Bıçakçı, 2023.

Şekil 16. Ayazma Bölgesi, İstanbul.

Aktörler ve Söylem Analizi: İnisyatif Sahibi Kurumlar ve Yerel Örgütlenme

Bu bölümde, ikisi kentsel mücadele, biri de kentsel müdahale tarafından olmak üzere sürecin üç farklı aktörü ile 2022-2023 yıllarında yapılan niteliksel açık uçlu görüşmelerin söylem analizi verilmiş olup; haber, kitap ve belgelerden edinilen verilerle araştırma derinleştirilmiştir. Görüşmelerde sürecin tüm yönleriyle kavranmasını sağlayacak açık uçlu sorular sorulmuştur (Tablo 2-3).

Bölüm akışında, görüşmeler ve diğer kaynaklardan edinilen verilerin söylemsel analizleri aşağıda verilen beş başlık altında toplanarak tartışılmaktadır.

Mekânın Algılanma Biçimleri ve Gündemler
Dönüşümün Yasal ve Söylemsel Zemini
Dönüşüm Sürecinde İlişkiler ve İletişim Biçimleri: Farklı Bakış Açıları, Çatışmalar, Muğlaklıklar
Konut Hakkı Direnişi ve Mücadele Süreci: Şartlar, Zorluklar, Zayıflıklar
Proje Sonucu: Değerlendirmeler, Kazanımlar, Kayıplar

Mekânın Algılanma Biçimleri ve Gündemler	Neden bu bölge seçildi? Bölgenin kent içindeki bağlamsal önemi neydi?
Dönüşümün Yasal ve Söylemsel Zemini	Proje bölgesinde yerleşim var mıydı? Varsa mevcut yerleşimin problemleri nelerdi? Proje ve ihale süreci nasıl gelişti? Kentsel dönüşüm projelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
Dönüşüm Sürecinde İlişkiler ve İletişim Biçimleri: Farklı Bakış Açıları, Çatışmalar, Muğlaklıklar	Yapılacak olan projeden mahallelinin haberi var mıydı? Projeye tepkiler nasıl oldu? Bölge sakini ve mahalle demekleri gibi aktörlerin sürece yaklaşımları nasıldı? Bölge halkının kentsel dönüşümle ilgili görüşleri nasıldı? Sürece çevre sakinleri ile irtibat nasıl gerçekleşti? Bölge sakinleriyle, katılımcı tasarım ve karar verme süreçleri sağlandı mı?
Konut Hakkı Direnişi ve Mücadele Süreci: Şartlar, Zorluklar, Zayıflıklar	Proje öncesinde veya sonrasında muhalefet anlamında güçlükler yaşadınız mı? Hukuksal girişimler oldu mu? Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz?
Proje Sonucu: Değerlendirmeler, Kazanımlar, Kayıplar	Proje bazında kentsel dönüşüm hedefine ulaşıldı mı? Sizce uygulanan projelerin kente etkisi nasıl oldu? Projenin başarılı ve başarısız yanları sizce neler?

Tablo 2. Yerel örgütlenmeden yetkili kişi ve mahalle sakinine sorulan sorular

Mekânın Algılanma Biçimleri ve Gündemler	Bölge sakinleri için bölgenin önemi neydi? Neden oradan ayrılmak istemediler?
Dönüşümün Yasal ve Söylemsel Zemini	Proje süreci nasıl açıklandı? Projeden mahallelinin ne zaman haberi oldu? Dönüşüm süreci nasıl gelişti? Sizce mevcut yerleşimdeki problemler nelerdi? Kentsel dönüşüm süreci hangi yasal ve söylemsel temellere dayanarak başlatıldı? Kentsel dönüşüm size ne ifade ediyor?
Dönüşüm Sürecinde İlişkiler ve İletişim Biçimleri: Farklı Bakış Açıları, Çatışmalar, Muğlaklıklar	Bölge halkının kentsel dönüşümle ilgili görüş ve yaklaşımları nasıldı? Bölge sakinleri ve inisyatif sahibi kurumlar arasında katılım ortamı oluşturuldu mu?
Konut Hakkı Direnişi ve Mücadele Süreci: Şartlar, Zorluklar, Zayıflıklar	Dernek oluşumu nasıl gerçekleşti? Derneğin hukuksal girişimleri nelerdi? Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz? Direniş, yapıcı çevrenin dönüşümünü etkileyecek güce sahip midir? Projede yer alan aktörlerin yerel örgütlenmelere karşı tutumları nasıldı?
Proje Sonucu: Değerlendirmeler, Kazanımlar, Kayıplar	Süreci nasıl değerlendiriyorsunuz ve dönüşüm sonrasındaki süreç için düşünceleriniz nedir? Sürecin bölge sakinleri açısından olumlu/olumsuz sonuçlanmasındaki nedenler nelerdir? Sizce farklı sonuçlar için süreç nasıl yönetilebilirdi?

Tablo 3. İnisyatif sahibi kurumdan yetkili kişiye sorulan sorular

Mekânın Algılanma Biçimleri ve Gündemler:

Mücadele tarafından bakıldığında, Uzunçarşılı Baysal bölge sakinleri için mahallelerinin önemini etnik birliktelik, mahalle yaşamındaki tanıdıklığa bağlı güven ortamı ve bölgeyi göç ettikleri köye benzetmelerinden dolayı hissedilen mekânsal aidiyetle ilişkilendirerek Ayazma'nın mahalleli için ekonomik olarak kente ve yaşama tutunabilecekleri "son durak" olduğunu aktarır (2022). Küçükçekmece Belediyesi'nin yaptığı anket çalışmalarında Ayazmalıların hemşeri ve akrabalarıyla birlikteliklerinin, eğitim alanlarına ve merkeze yakınlıklarının önemi görülmektedir (Turgut ve Çağtaş Ceylan, 2010, s.67). Mahallelinin bahçesinden meyve ve sebzelerini temin edebilmesi, çalıştıkları yerlere kolay ve düşük maliyetle ulaşabilmeleri bölgenin ekonomik avantajlarıdır. Mahalle sakini Osman Özdemir mahallelinin bölgeye bağlılığını sosyal ilişkilerle açıklar: "Şu an oturduğumuz daire gibi lüks değildi. Ama aradığımız insan ilişkilerini orada bulabiliyorduk... Orada (Ayazma) herkes birbirini tanıyordu. Bir çay yapılırdı ortak içilirdi. Orada insanlık vardı" (2023). Çavuşoğlu, kentteki sosyo-mekânsal ayrışmanın Kürt nüfus özelinde mahalle, meslek, ulaşım biçimi gibi örüntülerde net okunabildiğini belirterek 2000 sonrası kentsel dönüşüm projelerinin Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerde yoğunlaşmasının, sınıfsal yeniden paylaşımın etnik bir nitelik kazanmasına yol açtığına dikkat çeker (2016, s.246). Ayazma sakinlerinin ağırlıklı olarak Kürt kökenli olması bu görüşü kanıtlar niteliktedir.

Müdahale tarafından Osman Ataş ise yapılan görüşmede bölgenin önemini mekânın fiziksel boyutu ve konumuyla ilişkilendirmiştir (2022). "Türkiye'nin en büyük ve yoğun kavşağı Mahmutbey kavşağıdır. Burası İstanbul'un batıdan girişi olup, gecekondular şehrin girişinde kötü bir görüntü oluşturuyordu" sözleriyle alanın kentteki konumunun

önemini belirtir. Ataş bölgedeki sosyal donatı eksiklikleri ve altyapı sorunları nedeniyle dönüşümün gerekliliğini vurgular; projenin bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirdiğini aktarır (2022). Proje ekibinden Turgut ve Çağtaş Ceylan ise bölgenin potansiyelini; "üzerinde yer aldığı ana ulaşım aksları, çevre bağlantıları, kıyı potansiyeli ve peyzaj değerleri, kent için önemli sanayi alanları ve olimpiyat köyü gibi İstanbul'un en önemli donatı alanlarından birini barındırması" ile açıklamakta, "kente adapte olamamış bir nüfusun yaşadığı bölgeler" olarak nitelendirdikleri mahallelerin sakinlerinin de mekânsal koşullardan memnuniyetsizliği sebebiyle tek çarenin dönüşüm olduğunu belirtmektedir (2010, s.59). Aslında, mahallelinin yaşadıkları alandan şikayetçi olduğu kabulü, anket çalışmalarındaki çevre memnuniyet verileri ile örtüşmemektedir. Bu doğrultuda, bölge halkının görüş ve beklentilerinin alındığı anket çalışmasının projenin hazırlık ve uygulama sürecine yansımadağı, salt projenin kamuoyunda meşrulaştırılması için kullanıldığı söylenebilir.

Dönüşüm alanı ile ilgili müdahale ve mücadele taraflarının mekânı algılama biçimleri ve gündemleri farklıdır. Müdahale tarafından yetkili aktörler alanı öncelikle kentteki konumu, ulaşım aksları, çevre bağlantıları ve peyzaj değerleri gibi fiziki özellikleri ve rant potansiyeli üzerinden değerlendirirken; mücadele tarafı mekânsal aidiyet, sosyal ve kültürel ilişkiler açısından önemsemektedir (Tablo 4). Dönüşümün karar mercileri bölgenin değişim değerine odaklanırken mahalleli, gündelik hayat örüntülerini koruyabilmek için mücadele etmektedir. Kentsel mekânın "yaratıcı yıkım" ve yeniden üretim süreçlerine tâbi tutulması, mekânın yalnızca fiziksel değil sosyal ve toplumsal olarak yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda, neoliberal kentleşme modelinin sosyal ve toplumsal dayanışma ağlarının yok olmasıyla birlikte bireyin de değişmesine neden olduğu söylenebilir. Harvey mahalleyi, bireylerin değerlerini, beklentilerini, tüketim

alışkanlıklarını ve bilinç durumlarını oluşturan sosyal etkileşimin gerçekleştiği alanlar olarak tanımlar (2020a, s.170). Bu doğrultuda mahallenin dönüşmesi, toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi anlamını taşımaktadır. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi'nde müdahale tarafı mekânı kendi gündemine göre dönüştürürken, mahalle üzerinden kurulan sosyal ve ekonomik dayanışma ağları yok edilmiştir.

insanca konutlara kavuşturulması” söylemleriyle tanıtılmaktadır. “Gecekondu sahibinden kiracısına kadar Ayazma’da ve Tepeüstü’nde yaşayan herkes için ayrı ayrı çözüm geliyor” ifadesi, tüm mahallelinin yaşam şartlarını iyileştirme hedefine vurgu yapmaktadır (Küçükçekmece Belediyesi, n.a). Yasal düzenlemelerle TOKİ’ye verilen kapsamlı yetkiler, Ayazma-Tepeüstü’ndeki dönüşümün gerçekleşmeme olasılığını tamamen ortadan kaldırmıştır. Harvey’in ifadesiyle, “neoliberal argümanın, amaca

Tablo 4. Mekânın Algılanma Biçimleri ve Gündemler

Mücadele tarafı için bölgenin önemi	Müdahale tarafı için bölgenin önemi
i. Etnik köken / Etnik birliktelik	i. Türkiye'nin en büyük ve yoğun kavşağı
i. Tanıdıklık / tanışıklık/ aşinalık	Mahmutbey'e yakınlık (Tepeüstü Bölgesi)
i. Güven ortamı	i. Bölgenin sosyal donatı eksiklikleri ve altyapı sorunlarının olması
i. Mahalle yaşamı	i. Bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirmek
i. İş olanaklarına yakınlık / ulaşım	
i. Mekânsal aidiyet	
i. Ekonomik avantajlar	

Dönüşümün Yasal ve Söylemsel Zemini

Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'nde dönüşümün yasal zemini 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı kanun ile hazırlanmıştır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ile; ilçe belediyelerine “kentten terk edilmiş, işlevini/fonksiyonunu yitirmiş güvensiz alanlarında” dönüşüm projeleri gerçekleştirme yetkisi tanınmıştır (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s. 90). Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi ise dönemin Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay tarafından 2006 yılında “İlk balyoz Olimpiyat Stadı çevresindeki mahallelere incek” ifadesiyle kamuoyuna duyurulur. Yeniay projenin amaç ve kapsamını “Gecekondu sefaletini ortadan kaldırmak amacıyla TOKİ ile Gecekondu Dönüşüm Projesini hayata geçirdik. Bu proje kapsam olarak dünyanın en büyük ve en kısa sürede bitirilen projesidir. Buralardaki vatandaşlarımız artık sağlıklı mekân, konut ve şehirlerde yaşayacaklar. İki ay sonra dairelerin son düzenlemeleri tamamlanacak ve taşınacaksınız” sözleriyle ifade eder (2006; aktaran Sabah Gazetesi). Dönüşüm öncesi Küçükçekmece Belediyesi tarafından dağıtılan metinde proje, bölgenin geliştirilmesi, mahallelinin “yasal ve

ulaşmak için yapılan her şeyi haklı gösterme ve meşrulaştırma görevi”, üretilen yasal ve söylemsel dayanaklarla kanıtlanmaktadır (2015, s.27).

Uzunçarşılı Baysal, Belediye'nin mahallelinin yaşam şartlarını iyileştirme vaatlerini “çok büyük aldatmaca” olarak nitelendirirken projenin muğlaklığına dikkat çekerek kamu yararı söylemlerinin gerçek dışı olduğunu belirtir (2022).

Şekil 17. Bezirganbahçe Toplu Konutları, İstanbul

Benzer görüşleri Özdemir de şu şekilde aktarır: “Bize resmi olarak sadece bir kağıt geldi. Enkaz bedeliniz 10.000 TL olarak sayılacak diye. Ucuz bir parayla borçlandırılacaktık ama gerçekten bizi tatmin edecek, ciddi bir açıklama olmadı. Kimse mağdur edilmeyecek. Kiracısından ev sahibine herkes hakkını alacak” diye yazılı bir kağıt vardı. Bundan sonra kandırma yöntemiyle devam edildi.” (2023).

Dönüşüm süreci 2005 yılından beri mahalleli arasında konuşulmakta ancak tam olarak ne yapılacağı bilinmemektedir. Uzunçarşılı Baysal’ın sözleriyle mahalleliler “kentsel dönüşümün tam ne olduğunu Bezirganbahçe’ye geçtiklerinde” anlarlar (2022) (Şekil 17). Mahallelinin kentsel dönüşüm sürecinde ve sonrasında ne yaşayacaklarını bilmemeleri, sürecin muğlaklık içinde yürütülmesi de mücadelenin zayıflamasına neden olur. Kuyucu, bu ölçekteki dönüşüm projelerinin, muğlak yasaların proje uygulayıcılarını güçlendirmesiyle hayata geçirildiğini belirtir (2019, s.78). Dönüşüm bölgesinde yasal düzenlemeler ve söylem üretimi ile projenin kamuoyunda meşrulaştırılmaya çalışıldığı ve mahalleli üzerinde baskı oluşturarak ikna süreçlerinin kolaylaştırıldığı söylenebilir. Kentsel dönüşümü meşrulaştıran yasal düzenlemelerin yanı sıra, mahallelerin kamuoyuna sunulma biçimleri de dikkat çekmektedir. Uzunçarşılı Baysal, diğer birçok projede karşılaşılan ötekileştirme söylemlerinin bu projede de kullanıldığını şu sözlerle aktarmaktadır: “Kriminalize etme, suçlaştırma, ötekileştirme söylemleri çok kullanıldı. Yoksulluğun, yoksunluğun getirdiği bütün o mağduriyetleri sanki sebep yönetimler değil de o insanların gibi öne sürmektir bu yolla meşruiyet ilanı” (2022).

Müdahale tarafına gelince, Osman Ataş bölgede yaşayan insanların zorluk yaşanmadan devlet tarafından tahliye edildiğini aktarır (2022). Ataş dönüşüm öncesinde bölgeyi sosyal donatılardan yoksun, altyapı sorunları olan, kent girişinde çarpık kentleşme yaratan bir gecekondu bölgesi olarak nitelendirerek

kentsel dönüşümün gerekliliğinin altını çizmektedir (2022). Turgut ve Çaçtaş Ceylan ise dönüşüm öncesi Ayazma’daki mevcut yerleşimi, “kentin çeperinde, kentle bütünleşmemiş, hazine mülkü üzerine yasadışı yapılanmış, teknik ve sosyal altyapısı bulunmayan, son derece ilkel yaşam şartlarıyla yaşama tutunmaya çalışan, sosyo-ekonomik çöküntü bölgesi” olarak nitelendirmektedir (2010, s.64). Ataş dönüşüm faaliyetlerinin bölgenin gelişimi için arsa üretmek üzere uygulandığını aktarmaktadır. Alan iki kere ihaleye çıkmış ve açık artırma usulüyle sonuçlanmıştır. Ataş’ın sözleriyle, bölge için geliştirilen “konut, alışveriş merkezi, otel ve ofis alanlarından oluşan karma kullanımlı proje, bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirmeyi” amaçlar. Ataş, kentsel dönüşüm projeleri hakkındaki görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır: “Bölgedekilerin insanca yaşaması için yapılacak değişimlerle konforları arttırılıyor, insanların görgüleri değişiyor. Böylece kent gelişirken insanlar da gelişiyor” (2022). Bu söylem, kentsel dönüşüm projelerinin salt fiziki dönüşüm pratikleri olmadığını; toplumsal, kültürel ve sosyal değişimlere de zemin hazırladığının altını çizmektedir. Ancak toplumsal iyileştirme, bu şekilde tepeden inme bir tutumla gerçekleşmemektedir (Şekil 18). Proje yüklenicilerinden Ağaoğlu İnşaat’ın sahibi Ali Ağaoğlu’nun, Ayazma’da yapılacak olan Ağaoğlu My World projesinin reklamlarında projeyi orada mevcut olan mahalle dokusundan, hayattan ve insanlardan kopuk bir biçimde, içinde “golf sahası, havuzları, meydanları, mağazaları olan 3100 konutluk lüks bir “yaşam merkezi” olarak betimleyişi de, projenin soylulaştırma ve yerinden etme odaklı, tepeden inme tutumunu yansıtmaktadır (Ağaoğlu, My World Reklamı, 2010).

Bu doğrultuda projenin amacının bölge sakinlerinin yaşam şartlarının iyileştirilmesi değil, yerinden etme yoluyla bölgenin fiziksel, sosyal ve demografik olarak dönüştürülmesi olduğu söylenebilir. Kentsel dönüşümle birlikte mahallelinin yerinden edilerek TOKİ Bezirganbahçe

konutlarına transferinin mevcut sorunları çözmek yerine yeni sorunlar ürettiği söylenebilir. Hem mücadele hem de müdahale tarafı için kentsel dönüşüm mekânsal değişimle birlikte sosyal, toplumsal, kültürel dönüşümler de yaratmaktadır; ancak mücadele tarafı dönüşümün yarattığı sınıfsal ayrışmalara dikkat çekerken, müdahale tarafı değişimi kentin gelişimiyle açıklamakta ve insanların da bu doğrultuda gelişeceğini düşünmektedir (Tablo 5).

Şekil 18. Sınırsız sınırlılıklar, Bezirganbahçe Toplu Konutları, İstanbul.

Tablo 5. Dönüşümün Yasal ve Söylemsel Zemini

Mücadele
Proje bilgilendirme süreci
i. Yeniay'ın "İlk balyoz Olimpiyat Stadı çevresindeki mahallelere incek" söylemi i. İlçe belediyesi önerisiyle Büyükşehir Belediyesi yürütücülüğünde TOKİ girişimleri   i. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Yasası içindeki 73. madde   i. Küçükçekmece Belediyesi'nin yaptığı alan-anket çalışmaları
Projenin yasal ve söylemsel temelleri
i. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Yasası içindeki 73. madde   i. Bölgenin "geliştirilmesi" söylemi i. Mahallelinin "yasal ve insanca konutlara kavuşturulması" söylemi   i. Bölge sakinleri için çözüm getirildiğine dair söylemler i. Mahalleliyi kriminalize etme / suçlulaştırma / ötekileştirme
Kentsel dönüşüm: değerlendirme
i. Kentsel rant açısından şiddetli bir sınıf savaşı i. Sermaye birikimi için cazipleşen alanlardan istenmeyen nüfusların tahliyesini meşrulaştıran mekanizma
Müdahale
Proje bölgesindeki mevcut yerleşimlerin problemleri
i. Bölgede yaşayanların tahliyesiyle alanın boşalmış olması i. Gecekonduların kent girişinde yarattığı çarpık kentleşme   i. Sosyal donatı yoksunluğu ve altyapı sorunları
Proje ve ihale süreci / Projenin hedefleri
i. Kent yönetiminin bölge için proje geliştirmesi   i. İki kere ihale yapılarak, açık artırma yolu ile ihalenin sonuçlanması i. Karma kullanımlı bir projeye bölgenin çehresinin ve vizyonunun değiştirilmesi i. Proje yüklenicilerinin bölgede içinde "golf sahası, havuzları, meydanları, mağazaları olan 3100 konutluk lüks bir "yaşam merkezi" inşa etme hedefi
Kentsel dönüşüm: değerlendirme
i. Bölgedekilerin "insanca" yaşaması için yapılan değişimler   i. Konfor artışı i. Kent gelişirken insanların da gelişmesini sağlayan, "görgülerini" değiştiren pratikler

Dönüşüm Sürecinde İlişkiler ve İletişim Biçimleri: Farklı Bakış Açıları, Çatışmalar, Muğlaklıklar

Uzunçarşılı Baysal, bölge halkının kentsel dönüşümle ilgili farklı bakış açılarına

sahip olduğunu, bazı mahallelilerin dönüşümle ilgili bilinçsizlikleri nedeniyle olumlu pozisyon aldıklarını belirtir. Uzunçarşılı Baysal, bireyselliğin mücadeleye etkisini şu sözlerle açıklar:

“...evinize karşı ev vereceğiz” söylemi dönüyordu. Bu söyleme karşılık bazı kişiler evleri tek konut ise bir tane daha kapı açıyor, iki ayrı elektrik hattı bağlıyor ve iki tane hak alıyordu. Veya dışarıda bahçede tandır ocağına konut yazdırırlardı” (2022). Özdemir ise bu durumu “İnsanlar kendi haklarını aramak yerine, gelen insanların bir iki havalı cümlesine kandılar” şeklinde vurgular (2023). Mücadele tarafında ortaya çıkan iç çatışmalar, neoliberal kent politikalarının bireyler üzerinde oluşturduğu rekabetçi tutumu göstermektedir. Harvey neoliberal süreçlerde bireylerin seçim ve değerlerinin kendi iradeleri dışındaki kuvvetler tarafından üretildiğini savunur (2020a, s.172). Nitekim, neoliberal kentsel dönüşüm süreçlerinde bireyin teslimiyet veya mücadele yönünde seçimi yönlendirmeye değişebilmektedir. Ayazma-Tepeüstü dönüşümünde bazılarının daha bireysel olması, kişisel kazanç arzusunun kolektif dayanışmanın önüne geçmesi, direnişin kırılmasının en önemli nedenlerindedir.

Mahallelinin siyasi görüşlerine bağlı olarak da bakış açıları farklılaşmaktadır. Uzunçarşılı Baysal, iktidara yakın olanların dönüşüme daha hazır olduğunu, muhaliflerin ise karşı olduğunu aktarmaktadır. Dayanışma bu farklılıklar nedeniyle de kırılmakta ve ortak iradenin sağlanması güçleşmektedir. Uzunçarşılı Baysal’ın “...Tepeüstü’lüler Bezirganbahçe’den memnundular. Enteresandır ama onlar Ayazma’lıları aşağılıyorlardı. “Onlar medeniyeti bilmiyor. Burası medeni bir yer” söylemi vardı” sözleriyle ifade ettiği gibi, Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri’nde yaşayanların kültürel farklılıkları da dönüşüme bakışlarını değiştirmektedir (2022).

Süreçte mahalleli ve inisiyatif sahibi kurumlar arasındaki iletişim anket çalışmaları üzerinden ilerler. Uzunçarşılı Baysal, anket çalışmalarının halkı bilinçlendirmeden uygulandığını, sürecin şeffaf yürütülmediğini, bölge sakinlerinin dönüşüm hakkında yeterince bilgilendirilmediğini aktarır (2022). Dönüşümle ilgili muğlaklık, mahallelinin

net bir tutum belirlemesini zorlaştırarak mücadele eylemlerini kısıtlamıştır (Kuyucu, 2019, s.80). Proje kapsamında Küçükçekmece Belediyesi’nin yürüttüğü “Bezirganbahçe Bizim Halk’a Sosyal Kalkınma Programı”, Ayazma-Tepeüstü’nden tahliye edilenlerin Bezirganbahçe’deki durumlarının takibi için tasarlanmıştır. Program çerçevesinde; istihdam, sağlık, eğitim-bilgilendirme ve sosyo-kültürel / kişisel gelişim olmak üzere dört farklı başlık altında stratejiler belirlenmiştir. Programın amacı; “bölgede yaşayan nüfusa yeni yaşam alanlarında rehberlik etmek; sosyal yaşam içinde aktif hale gelmelerini, sosyo-kültürel açıdan beslenmelerini, geleceğe; sağlıklı, mutlu ve emin adımlarla yürüyen yeni nesiller yetiştirmelerini, üreten, yöneten, katılan, bilinçli kentliler olarak, sosyal dışlanmışlık yaşamadan yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak” olarak açıklanmaktadır (Turgut ve Çağtaş Ceylan, 2010, s. 113). Uygulama sürecinde programın hedeflerine ne kadar yaklaşabildiği ise soru işaretidir. Uzunçarşılı Baysal, Belediye’nin Avrupa Birliği’nden aldığı fon ile Bezirganbahçe’de bir İstihdam Ofisi açtığını ancak bu girişimin mahalleli tarafından göstermelik bulunduğunu şu sözlerle aktarmaktadır: “İstihdam dediler. Bize iki tane makinede bir şey gösterdiler. Daha sonra iş aradığımız yerlerde en az lise mezunu isteği karşımıza çıktı dediler. Sonra bu İstihdam Ofisi’ni çocuklara yönelik etkinlik merkezi yaptılar, çünkü AB’nin fonuna göre belli bir süre açık tutulması lazımdı. Süresi dolunca da kapandı gitti” (2022). Yerel yönetimin mahalleliyi kalkındırma girişimlerinin mahalleli tarafından yetersiz bulunduğu ve bu girişimlerin, dönüşümün kamuoyunda meşrulaştırılmasına hizmet ettiği söylenebilir.

Müdahale tarafında ise, Ataş proje ile ilgili mahallelinin bilgilendirilme ve tepkilerini “Bölgede yaşayan insanlar devlet eliyle karşılığı ödenerek bölgeden tahliye edildi. Zorluk yaşanmadı” şeklinde aktarmaktadır (2022). Bölgedeki yüklenici firmalardan biri olan Ağaoğlu Şirketler Grubu’nun sahibi Ali Ağaoğlu’nun,

Ekümenopolis Belgeseli'ndeki diyalogu dikkat çekicidir:

Ağaoğlu: "Ayazma Projemizde TOKİ 1000 küsür gecekonduyu tahliye etti. Hepsini mutlu. Çok az -yanılmıyorsam- 10-15 kişi mevcutla yetinmeyip daha fazla -ne alabiliriz- şeklinde yaklaşanlar da vardı. Yani herkesi mutlu etmek de mümkün değil."

Belgeselci: "Bence şu an Bezirganbahçe'yi konuşabiliriz. Aslında herkes de mutlu değil."

Ağaoğlu: "Bezirganbahçe neresi?" (2012).

Bölgenin en önemli yüklenici firmalarından birinin, bölge halkının

yaşadıkları hakkındaki tutumu ve tahliye edildikleri alanı dahi bilmemesi dönüşüme olan yaklaşımı hakkında fikir vermektedir. Bu projede yaşandığı gibi, inşaat firmalarının dönüşüm bölgelerine müdahalesinden önce bölgenin belediye tarafından "temizlenmesi", neoliberal kentsel dönüşüm süreçlerinde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Harvey de, gecekonduların temizlenmesi sürecindeki arsa talanını maskeleyen için toplumsal ve çevresel gerekçelerin ileri sürüldüğünün altını çizmektedir (2019 a, s.60) (Tablo 6).

Tablo 6. Dönüşüm Sürecinde İlişkiler ve İletişim Biçimleri: Farklı Bakış Açıları, Çatışmalar, Muğlaklıklar

Mücadele	
Mahallelinin kentsel dönüşümle ilgili görüşleri	
i.	Kentsel dönüşüm ilgili bilinçsizlikleri nedeniyle olumlu nitelendirmeleri
i.	Siyasi görüşlere bağlı olarak bakış açılarının farklılaşması
i.	Bireysellik, konutlarının değişim değerine odaklanma
Katılım / bilgilendirme ortamı	
i.	Alan-anket çalışmaları
i.	Bezirganbahçe Bizim Halk'a Sosyal Kalkınma Programı
Müdahale	
Bölge halkı ile iletişim / bilgilendirme / tepkiler	
i.	Mahallelinin, bölgeden devlet tarafından hakları verilerek tahliyesi, zorluk yaşanmaması
Katılımcı tasarım ve karar verme süreçleri	
i.	Mahalleliler ve inşaat firması hiç karşı karşıya gelmedi
i.	Küçükçekmece Belediyesi'nin anket çalışmaları katılımcı tasarım faktörlerini kapsamamakta

Konut Hakkı Direnişi ve Mücadele Süreci: Şartlar, Zorluklar, Zayıflıklar

2006 yılında Ayazma'daki tüm konutlar yıkılarak bölge, bir plan ortaya konmadan üç yıl boş bırakılır; toplam 1890 haneden 1190'ı Bezirganbahçe Toplu Konutları'nda hak sahibi yapılır (Kuyucu, 2019, s.78-80).

Geriye kalan 700 kiracının projeye dahil edilmemesini takiben tahliyeye zorlanan 32 kiracı çadır direnişi başlatır. Direniş, baraka-çadır yaşamının zorluklarından ve kötü şartlardan dolayı önce 18 sonra 13 kişiyle devam eder (Uzunçarşılı Baysal, 2022) (Şekil 20).

2008 yılında bir televizyon kanalında

canlı yayın bağlantısında bölge sakinleri ve dönemin Belediye Başkanı Aziz Yeniay karşı karşıya gelir:

"Sayın Aziz Bey bağlantıdalar ise sesimi iyi duysunlar. Ben ev sahibi olduğum halde şu an mağdur durumdayım. Çadırdaki yaşıyorum. Çoluk çocuğum perişan ve benim haricimde 10-15 tane ev yine mağdur. Bırak kiracılığı ev sahibi olduğum halde! Bana bu cevabı verebilir mi?"

"Herkes ev verdim. Ayazma tamamen boşaldı" diyor. Gelsin gözüyle görsün. Niye kaç defa başımıza yıktı bu çadırları?" (Bölge sakini, Kaynak: Ekümenopolis, 2012)

"Bu çocuklar bizim çocuklarımız, bizim

geleceğimiz. Lütfen bu çocuklar üzerinden kimse siyaset, propaganda yapmasın. Bakın çok açık söylüyorum. Kiralık daire tutun, kiranızı ben vereceğim. Onlar bir yıllığına kiralık daire tuttular ve bir yıl sonra olan taşınacakları daireyi alacaklar. O bir yıllık kiranızı ben karşılayacağım. Bir yıldan sonra da kendi dairenize geçeceksiniz.” (Yeniay, Kaynak: Ekümenopolis, 2012).

Şekil 20. Ayazma Bölgesi'nde barakada hayat

Yukarıdaki diyalog, mücadele ve müdahale taraflarının gündemlerindeki keskin farklılığı ortaya koymaktadır. Mahalle sakininin kendisi ve ailesine yönelik barınma hakkı arayışı, Belediye Başkanı tarafından siyasi propaganda olarak duyulmaktadır. Uzunçarşılı Baysal'ın ifadesiyle dönüşüm sürecinde “ciddi haksızlıkların yapıldığı, hayatların dağıtıldığı, eşyalarıyla beraber insanların evlerinin yıkılarak çadıra mahkûm edildiği” gözlenmektedir. İnsanlar çocukluklarının geçtiği mahallelerinden azledilir, ait oldukları fiziksel ve demografik çevre “yeni lüks sitelerin inşası ve üst gelir grubunun yerleşmesiyle” tamamen dönüşür, “bütün hatıraları, her şeyleri” gider (2022). Tahliyelerinden sonra birçok ailenin gündelik yaşamları değişir. Başta konut hakkı olmak üzere ekonomik zorluklar sonucunda okuldan alınıp çalıştırılmak zorunda kalan çocukların eğitim hakkı, kadınların kamusal alanda var olma hakkı, iş-istihdam hakkı gibi birçok hak ihlali gerçekleşir (2022) (Şekil 21-22-23).

Tahliye sonrasında Bezirganbahçe'ye yerleştirilme aşamasında da aileleri de zorlu bir süreç beklemektedir. 2010 yılının Şubat ayında TOKİ, Ayazmalı 18 aileyi kura çekimine çağırır. Kura süreci ile ilgili bölge sakininin sözleri, mahallelinin mağduriyetini ifade eder.

“Biz gittik kuraları çektik. Şartlar zaten bellidir. “Sizin imkanlarınıza göre kurayı çektirdik” dedi. Ancak bir buçuk ay sonra bankadan 15.000 TL peşin para istediler. Taksitleri 350-400 arası söylediler.

“Bunları yapabiliyorsanız imzanızı atın, hak sahibi olun” dedi. Zaten biz 18 aile 1 sene çadırda yaşamışız. Bu ailelere bir sene içinde piyango mu vurdu? Her ailede bir kişi çalışıyor asgari ücretle. Bizim amacımız sadece Ayazmalı 18 ailenin mağduriyetinin giderilmesi değil. Bundan sonra kentsel dönüşüm olan mahallelerdeki kiracıları, evsizleri temsil etmektedir.” (Bölge sakini, Ekümenopolis, 2012).

Çadır direnişi iki seneye yakın sürer ve sonuçta bazı kiracılar Kayabaşı Bölgesi'ndeki konutlarda hak sahibi

Şekil 21-22. Ayazma'daki yıkımlar

yapılır. Fakat ilk iki yıllık taksitlerinin Belediye tarafından ödenerek TOKİ tarafından Bezirganbahçe’de konut verileceği taahhüdü ile tahliye edilen ailelere verilen söz, peşinatları geri vermeksizin, yerine getirilmemiştir (Kuyucu, 2019, s.81) (Şekil 24).

“Hiçbir hakkın yok”, “Yıkar gideriz”, “Hiçbir şey alamazsın”, “Gel şunu imzala, bak komşun da üç tane konut alıyor”. Böyle baskıyla imzaladılar.” (2022).

Özdemir de ikna mekanizmalarıyla ilgili benzer süreçlerden şu sözlerle bahseder. “Oradaki insanların okuma düzeyi düşük olduğu için kandırılma ihtimalleri daha yüksek. Mesela “Müjdelersun, hak sahibi oldunuz.” telefonları edildi. Ben zaten orada hak sahibiydim, bütün evraklarımı aldım. Telefonda öyle bir söyleniyor ki, insanlara piyangoda bir daire çıkmış gibi aktarıldı. İnsanların duygularıyla oynayarak süreç yürütüldü” (2023). Toplumsal güçsüzlükleri nedeniyle kolaylıkla etki altına alınabilecek bir kesimin eğilimlerinin baskı altında

Mücadele tarafının söylemleri değerlendirildiğinde; merkezi ve yerel yönetimlerin süreci katılımcılık esasıyla ilerletmediği, baskı-ikna mekanizmaları kullanılarak zor durumdaki mahallelilerin yönlendirildiği söylenebilir. Uzunçarşılı Baysal, Belediye ile mahallelinin yaptığı bireysel görüşmelerde baskının türü ve boyutunun değiştiğine şu sözlerle dikkat çekmektedir.

“Dernek temsilcisinin gitmesiyle, okuma yazması düzgün olmayan, zaten geldiği yerde ezilmiş ve baskı görmüş, devlet korkusu olan insanların gitmesi bir olmuyor. Onların baskı mekanizmalarıyla kandırılması çok daha başka” (2022).

“Küçükçekmece Belediyesi teke tek çağırıyordu insanları. “Senin tapun yok”,

değişmesi kaçınılmazdır. Yasa dışı durumlarından dolayı mahallelinin güçsüzlüklerinin yetkililer tarafından kullanıldığı söylenebilir (Kuyucu, 2019, s.83).

Direniş pratiklerinde örgütlü olmak oldukça önemlidir. Mahalle direnişlerinin gücü ile ilgili Uzunçarşılı Baysal, hızlıca dernekleşilmesi, belediye ile bireysel görüşme yapılmaması, görüşmeleri temsilci kurulun ilerletmesi, basın yoluyla kamuoyunun bilgilendirilmesi, hukuki sürecin başlatılması ve yurt dışındaki konut hakkı mücadelelerine eklenmesinin önemine dikkat çekmekte, mücadelenin konut hakkı ekseninde sürdürüldüğünde daha etkin olduğunu aktarmaktadır (2022) (Şekil 19). Konut hakkı mücadelelerinin

Şekil 23. Ayazma’daki yıkımlar
Şekil 24. Ayazma Bölgesi ile ilgili basında çıkan haberler

Şekil 19: Ayazma Mağdurları Topluluğu basın açıklaması yaparken

Tablo 7. Konut Hakkı Direnişi ve Mücadele Süreci: Şartlar, Zorluklar, Zayıflıklar

Mücadele	
Dernekleşme / hukuksal girişimler	
i.	Resmi olarak dernekleşme olmaması ve Belediye ile mahallelinin bireysel görüşmeler yapması
i.	Bireysel davalar
Hak ihlalleri	
i.	Konut hakkı ihlali
i.	Çocukların eğitim hakkı ihlali
i.	Kadınların kamusal alanda var olma hakkının ihlali
i.	İş-istihdam hakkı ihlali
Direnişi destekleyen stratejiler	
i.	Hak ihlallerine karşı mahallelinin kısmen de olsa ortak irade göstermeye çalışması
i.	Basın ve internet sitesi aracılığıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi
i.	Bireysel olarak hukuki sürecin başlatılması
i.	Kent savunucuları tarafından mahallelinin uluslararası konut hakkı mücadelelerine eklenmelerine çabası
Müdahale	
Mahalle direnişi – kentsel muhalefet ile ilgili görüş ve düşünceler	
i.	Bölgede yaşayanların devlet eliyle (karşılığı ödenerek) bölgeden tahliye edilmesi, zorluk yaşanmaması

başarısındaki en önemli unsurun, mahallelinin ortak bir irade oluşturarak dayanışma içinde konuyu sahiplenmesi olduğunu belirten Uzunçarşılı Baysal, kent aktivistleri olarak mahalleden yardım talebi gelmeden müdahale etmediklerini vurgulamaktadır (2022). Özdemir ise, mahalleli arasında güç birliği oluşturulamamasının mücadeleyi

zayıflattığını ve sonucun mahalleli aleyhine gerçekleştiğini şu sözlerle ifade eder: “Belki biz daha güçlü bir direnme gösterebilseydik, imzaları atmamış olsaydık (proje) devam etmeyebilirdi” (2023). Özdemir’in de vurguladığı gibi, resmi bir dernek kurulamaması, hukuki sürecin toplu bir iradeyle değil bireysel davalarla ilerlemesi mücadeleyi sekteye uğratmıştır.

Müdahale tarafına gelince, proje öncesinde inşaat firmalarının mahalleli ile karşı karşıya gelmediği, firmalar bölgeye gelmeden alanın boşaltıldığı görülmektedir. Tahliye ve yıkımlardan sonra alan üç yıl boş kalmıştır.

Müdahale mercilerinin süreç yönetimindeki görevlerinin ayrıştığı söylenebilir. Kent yönetimleri önce dönüşümü hukuki bir düzleme oturtmakta ve alanı sermaye için hazırlamaktadır. Mahallelinin mülkiyet hakkı olmadığı için bir noktadan sonra sürecin işleyişine uyum sağlamaktan başka çaresi kalmamaktadır (Tablo 7).

Proje Sonucu: Değerlendirmeler, Kazanımlar, Kayıplar

Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi sonucunda bölgede yaşayan tüm nüfus toplu halde başka bir bölgeye taşınır. Proje sürecinde tüm mahalle yıkılır, 10.675 mahalleli bölgeden tahliye edilir. 2008 yılında tamamlanan, AVM, ofis ve orta üst gelir grubu konutları içeren karma kullanımlı yeni proje ile bölgeye orta üst gelir grubu yeni bir demografi yerleşir. Ayazma'daki yoksunluk ve yoksulluk göz önüne alındığında bölge halkının elverişsiz şartlarda yaşamış olduğu aşıkardır. Öte yandan, bölge sakinlerinin transfer edildikleri Bezirganbahçe'de de pek çok sorunla karşılaştıkları söylenebilir. Ekümenopolis Belgeseli'nde bir bölge sakininin Bezirganbahçe ile ilgili görüşleri dikkat çekicidir: "Dediler ki, sağlık yönünden sizi daha güzel bir yere götüreceğiz. Ondan sonra koydular bizi buraya. Ayazma daha iyiydi. Benim barkım burada, altyapıyı buraya yapmış. Kokudan camımı açamıyorum" (2012). Ayazmalıların Bezirganbahçe Konutları'nda yaşadıkları ekonomik, sosyal ve kültürel problemler; "konut taksitlerinin ve aidatların ödenememesi; mahallelerdeki dayanışma örüntülerinin yok olması, sosyal dışlanma" şeklinde ifade edilmektedir (Uzunçarşılı Baysal, 2022). Kültürel kodlardaki farklılıklar nedeniyle kadınların kamusal alanda var olamaması, etnik ayrımcılık ve gerilimler de Bezirganbahçe konutlarındaki yaşamı zorlaştıran etkenler arasındadır. Uzunçarşılı Baysal, Bezirganbahçe'de yaşanan etnik ve dini ayrımcılık nedeniyle oluşan gerilime şu sözlerle dikkat çekmektedir: "İlk gittikleri gün bir bakıyorlar ki bütün pencerelerden aşağı Türk bayrakları asılmış, çünkü PKK geliyor gibi bir düşünce var... Çoğu Şafiî tabii. Onların kıldıkları rekât daha az. "Camiye gidiyoruz az rekât kılıp çıkınca bunlar Müslüman değil oluyoruz, gitmesek hiçbir şey değil oluyoruz" (2022). Bu doğrultuda Ayazmalıların yeni yaşam alanlarında kültürel, etnik ve dinsel pratikleri üzerinden ayrımcılığa ve sosyal

dışlanmaya uğradıkları görülmektedir. Kentsel dönüşüm sonrasında mahallelinin Bezirganbahçe'de yaşadıkları sosyal dışlanma ve ekonomik zorluklar, dönüşümün yalnızca fiziksel boyuta indirgenerek gerçekleştirilmesiyle yoksulluğun yer değiştirdiğini göstermektedir. Yine de Ayazma-Tepeüstü sürecinin salt olumsuzluklarla sonuçlanmadığı söylenebilir. Uzunçarşılı Baysal'ın "Ayazma kentsel dönüşümde başlarına ne geleceğini öğretti aslında. Mücadele etmezlerse neler olacağını. Ayazma yenildi ama yenilse de çok büyük bir şey öğretti" ifadesi; sürecin diğer kentsel dönüşüm projelerindeki hak mağduriyetleri için mücadele alanı yarattığına dikkat çeker. Ayazma-Tepeüstü deneyimi, Sulukule, Tarlabası ve Tozkoparan Kentsel Dönüşüm süreçlerinde yaşanan mağduriyetler için yol gösterici olmuştur. Özdemir; mücadelede birliktelik sağlanamamasından dolayı olumsuzluklar yaşadıklarını, diğer mahallelere iyi örnek olamadıklarını şu sözlerle belirtir. "İnsanlar birlik olabilseydi o hukuk kısıntısıyla bile bir şeyler başarabilirdik. Diğer mahallelere de örnek olurduk. Ama diğer mahallelere kötü örnek olduk. Adamlar başardı ve her yere de proje yaptılar. Ben o zaman da söyledim. Burası başarırsa kentsel dönüşüm konumundaki herkes, tüm Türkiye başarır. Biz sadece kendimizi düşünmüyoruz. Çünkü bu bir talandır" (2023). Uzunçarşılı Baysal, kentsel dönüşüm süreçlerinde konut haklarının savunulmasındaki en önemli faktörü "birbirine güven, inanç" şeklinde tanımlar. Bireysel hareket etmek yerine, toplumsal haklar için örgütlü bir mücadelenin önemini aşağıdaki sözlerle ifade eder: "Ne için mücadele ediyorsun? Kendi konut hakkın için mi, mahallenin yerinde kalma hakkı için mi? ...Çocuklarının, torunlarının bu kentte yaşama hakkı için mi?" (2022). "Direniş tek kişi üstünde gitmemeli... Örgütlü olması gerekiyor. Kimin direnişi, mahalle direnişi" (2022). Müdahale tarafına gelince, proje bazında

hedeflere ulaşıldığını aktaran Ataş; projenin başarısını birçok ödül alması, İstanbul'un tanıtımına katkısı ve bölge sakinlerinin yaşam standartlarının artırılmasıyla vurgulamıştır (2022) (Tablo 8). Ataş, projelendirilen AVM'nin LEED Sertifikalı, yeşile duyarlı bir yapı olduğunu aktarmaktadır. Son yıllarda

projelerin kamuya sunumunda sıklıkla "yeşile duyarlı" etiketinin kullanıldığı, "yeşil aklama" mekanizmasının projelerin meşrulaştırılmasına kullanıldığı söylenebilir. Bu temanın öne çıkarılması, yaygın bir kentsel pazarlama yöntemi haline gelmiştir.

Tablo 8. Proje Sonucu: Değerlendirmeler, Kazanımlar, Kayıplar

Sürecin sonuçları ve etkileri ile ilgili düşünce ve değerlendirmeler	
Mücadele	Müdahale
i. Dayanışma ruhunun kırılmasıyla direnişin olumsuz sonuçlanması i. Bezirganbahçe Toplu Konutları'na gönderilen mahallelinin barınamayarak başka bölgelere gitmesi-yoksulluğun yer değiştirmesi i. Ayazma - Tepeüstü sürecinin diğer kentsel dönüşüm süreçleri için olumlu-olumsuz yol gösterici olması i. Birbirlerine inanç ve güven ortamının olumlu sonuçları	i. Projenin birçok uluslararası ödül alması i. İstanbul'un tanıtımında katkı sağlaması i. Bölgede yaşayanların yaşam standartlarının artması i. "Yeşile duyarlılık", LEED Sertifikası
Eski ve yeni yerleşimlerin problemleri	
Ayazma (Eski Yerleşim) i. Altyapı eksiklikleri i. Yoksunluk ve yoksunluk	Bezirganbahçe (Yeni Yerleşim) i. Ekonomik sorunlar i. Altyapı sorunları i. Sosyal uyumsuzluk / dışlanma / aşağılanma i. Komşuluk ilişkilerinin bitmesi i. Etnik ve dini farklılıklardan dola-yı gerilim

Sonuç

21. yüzyılın neoliberal kentsel mekân üretim pratikleri; merkezi-yerel yönetimler ve sermayenin öncülüğünde kent in sermaye odaklı dönüşümünü biçimlendirmekte, mekân ve yaşam biçimleri üzerinde sahnelenen kârlı stratejiler olarak yeni mekânsal eşitsizlikler yaratmaktadır (Castells, 2020, s.201; Harvey, 2019a, s.177). Sermaye odağında mekânın yeniden üretimi, "bilincin sömürgeleştirilmesine (colonization of consciousness)" yol açarak (Harvey; aktaran Zukin, 1980, s. 589) kent yaşamını şekillendirirken bireyi de sermaye yürüngesinde dönüştürmektedir. Bu projeler mevcut mahalle dokularını yok ederek sosyal ilişkilerin yarattığı mekânsal özgünlüklerin yitirilmesine, mevcut

yaşam biçimlerinin sürdürülemez olarak bölgeye yeni bir demografik profilin yerleşmesine sebep olmaktadır. Lefebvre'in niceliklerden doğan bir nitelik ve farklılıklar kümesi olarak tanımladığı kent mekânı, niceliğiyle öne çıkararak yerel özelliklerini kaybetmekte, yaşam biçimleri tektipleşmektedir (2018 [1967], s.99). Neoliberal dönüşüm projelerinde uygulayıcıların hedefi mülkiyet yapılarını yeniden tanımlamak ve mekânı mahalleleden ziyade üst gelir grubu için yeniden organize etmektir.

Mekânın her toplumda ikili bir "doğası" ve "varoluşu" olması varsayımıyla (Lefebvre, 2019 [1974], s. 199); kentsel dönüşümde yeniden üretilen mekânın, müdahale ve mücadele tarafı olarak iki farklı varoluşu temsil ettiği söylenebilir.

Rantı yüksek kentsel alanların devlet destekli sermayenin odağında olması, müdahale ve mücadele taraflarının mekânsal gündemlerinin çatıştığı bir alan yaratmaktadır. Özellikle deprem tehdidi altında yaşayan ve kentsel dönüşüm yasalarının sürekli mülkiyet hakkı aleyhinde değiştirildiği İstanbul gibi Türkiye kentlerinde, kentsel dönüşüm süreçlerinin konut ve mülkiyet hakkını koruyan, kentli yararını gözeten, hakkaniyetli süreçler olarak gerçekleşebilmesi adına en önemli mücadele hattını mahallelinin bilinçli dayanışması oluşturmaktadır. Bu çalışmada neoliberal kentsel dönüşüm süreçleri Ayazma-Tepeüstü süreci üzerinden sorunsallaştırılarak dönüşüm sürecinin iki tarafının mekân algılayma biçimleri, gündemleri, söylemleri, ilişki ve iletişim biçimlerinin çözümlenmesi, konut mücadelesinin sonucunda kazanım ve kayıplarının değerlendirilmesi üzerinden güncel kentsel dönüşüm süreçlerine dair bir perspektif geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın, kentsel dönüşüm süreçlerinde konut hakkının korunması ve savunulması adına ortaya koyduğu çerçeve aşağıda verilmektedir.

Neoliberalizmin yarattığı kentsel paradigma somut kentsel sınırlarla birlikte, soyut ve sosyal sınırlar ortaya çıkarır. Ayazma-Tepeüstü'nden tahliye edilenlerin yerleştiği Bezirganbahçe'deki soyut sınırların yarattığı gerilim, mahallelinin gündelik yaşamı üzerinde

baskı oluşturarak sosyo-mekânsal ayrışmalar, etnik ve dini farklılıklara dayalı güvenlik problemleri, komşuluk ilişkilerinin zarar görmesi ve ekonomik zorluklara neden olmuştur. Buna bağlı olarak, borçlarını ödeyemeyenlerin konutları borcuyla satıp bölgeden göç ettikleri görülmektedir. Bu durum, kentsel dönüşümün sosyal ve toplumsal kapsayıcılığı ve sürdürülebilirliğinin doğru kurgulanamadığının göstergesidir. Barınma hakkı fiziksel olarak konutun elde edilmesinden fazlasını içerir. Ayazma-Tepeüstü kentsel dönüşüm sürecinde mahallenin ve mekânın niteliğinin değişmesi, insanların yaşam biçimlerini de değiştirmiştir (Mitchell, 2020, s.42).

Kent ve konut hakları için verilen kolektif mücadeleler etkin sonuçlar doğurarak sürecin seyrini değiştirebilir ancak Ayazma-Tepeüstü'nde göçmenlerden oluşan korunaksız demografi, mülkiyet örüntülerinin muğlaklığı ve mücadelenin sınırlı sayıda kiracıyla sürdürülmesi direnişin kırılma noktasını artırmıştır. Üstelik mücadele, yerel yönetimlerin baskısı altında gerçekleşmiştir. Ayazma-Tepeüstü kentsel dönüşüm sürecinde mahalle örgütlenmesinin motivasyon, talep, eylem kazanım ve kayıpları aşağıdaki tabloda verilmektedir (Tablo 9).

Kentsel dönüşüm süreçlerinde mekânı fiziki bir yapıya indirgemeden, mahallenin sosyal ve ekonomik

Tablo 9. Ayazma Mağdurları Topluluğu – Motivasyonlar, Talepler, Eylemler ve Sonuçlar

Ayazma Mağdurları Topluluğu – Motivasyonlar, Talepler, Eylemler		Sonuçlar
Motivasyonlar	i. Tanıdıklık örüntüleriyle mahalle yaşamlarını sürdürmek	Kazanımlar Mülk sahiplerinin Bezirganbahçe Toplu Konutları'nda enkaz bedeli düşülerek mülk sahibi yapılmaları
	i. Güvenli bir ortamda, sosyal ve mekansal ayrıştırma olmadan yaşamak	
	i. Mekansal aidiyet	
	i. Ekonomik olarak daha da dezavantajlı konuma düşmemek	
Talepler	i. Bölgedeki (Ayazma-Tepeüstü) altyapı eksikliklerinin giderilmesi, yaşam şartlarının iyileştirilmesi	Kiraçıların çadır direnişinin sonucunda ilk iki yıllık kiralarının Belediye tarafından ödenmesi (Bezirganbahçe Toplu Konutları)
	i. Konutların iyileştirilmesi	
	i. Sosyal donatı yoksunluklarının giderilmesi	
	i. Kiracıların, Bezirganbahçe Toplu Konutları'ndan hak talebi	
Eylemler	i. Çadır / baraka direnişi	Diğer kentsel dönüşüm süreçlerindeki hak mücadelelerine katkı
	i. Bireysel davalar	
	i. Belediye ile görüşmelere bireysel gidilmesi	Kayıplar Baskı-rıza mekanizmalarıyla ikna Bölge nüfusunun tahliyesi
	i. Basın ve internet sitesi aracılığıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi	
	i. Kent savunucuları tarafından mahallelinin uluslararası konut hakkı mücadelelerine eklenmesi	

gerçekliğini de gözeten bir müdahale kurgusu oluşturmak; Harvey'in sözleriyle "özgü kapitalizmler" yerine, yere özgü çözümler üretmek gerekmektedir (2020 b). Kentsel dönüşüm süreçlerinde mekânsal ayrışmaların önlenmesi için önemli unsurlar arasında; kent yönetimlerinin inşaat odaklı büyümeyi değil sosyal ve mekânsal sürdürülebilirliği hedeflemeleri, kentsel dönüşüm stratejilerinin toplumun tüm katmanlarına hizmet etmesi, sermaye değil insan odaklı planlama stratejilerinin geliştirilmesi, toplumsal gerçeklikleri göz ardı etmeden çok aktörlü katılım ortamlarının yaratılması, kamu-özel sektör yanında, mahalleli ve STK'ların da sürece katılımının sağlanması, kent savunucuları ve mahalle örgütlenmelerinin kentsel dönüşüm sürecinin takibini yapması sayılabilir.

Kent ve konut hakkının savunulmasında mahalle dernekleri süreci etkileyebilecek güce sahiptir. Araştırma sonuçlarına göre; yerel hareketlerin dönüşüme yön verebilecek eylemleri arasında; mahallelinin proje süreci ve hakları ile ilgili bilinçlendirilmeleri, mahallelinin taleplerinin net olarak ortaya konulması, örgütlü bir direnişin kurgulanması, dayanışma için ortak bir irade ortaya konulması, kamuoyunun bilgilendirilmesi, hukuki sürecin yürütülmesi ve uluslararası konut hakkı mücadelelerine eklenmek önem kazanmaktadır. Öte yandan, kentsel direnişlerin mekânsal, sosyal ve ekonomik değişimler yaratabilmesi mücadelenin yerelde sınırlı kalmamasına bağlıdır. Mahalle derneklerinin geçmiş deneyimlerden beslenmeleri mücadeleleri güçlendirir. Mücadelenin kırılmasındaki önemli etkenler; mahallelinin süreç ve sonrası hakkında bilinçsizliği, kendi aralarındaki ayrışmalar, kişisel kazanç arzusu, muğlaklık ve diğer mücadele süreçlerine eklenememe olarak sayılabilir.

Neoliberal kentleşme süreçlerinin toplumsal, mekânsal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmekte olduğu günümüzde, kentsel mücadele hareketleri kent ve konut hakkının savunulmasında elzemdir. Kentsel mücadele öznelarının

baskıcı ve zorlayıcı durumlar karşısında aldıkları pozisyonlar bireysel çıkarlarıyla korunmasının ötesinde, eşitsizlik ve mağduriyet yaratan süreçlere karşı devrimsel dönüşümler yaratmayı hedefleyen bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Farklı çıkarların çatışma alanı olan kentsel mekân üretiminde kentlinin gündemini görünür kılmak için dayanışma içinde, örgütlü ve deneyimleri aktarabilen kentsel mücadele zeminlerinin açılması ve güçlendirilmesi, kent yaşamının eşitlik ve hakkaniyetle sürdürülebilmesi açısından hayati önemdedir.

Bilgilendirme

*Bu çalışma, İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Programı'nda, Doç. Dr. Evren Aysev danışmanlığında 2023 yılında tamamlanmış olan "Neoliberalizm Ekseninde Kentsel Müdahaleler ve Mücadele Deneyimleri: Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü Örnekleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Ataş, O. (2022). C. Bıçakcı ile kişisel görüşme. 22 Nisan, İstanbul.
- Bartu Candan, A. & Kolluoğlu, B. (2008). Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in Istanbul, *New Perspectives on Turkey*, No. 39, pp. 5-47. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0896634600005057>
- Bayırbağ, M. K., & Penpecioglu, M. (2017). Urban Crisis: 'Limits to Governance of Alienation'. *Urban Studies*, 54(9), 2056-2071. <https://doi.org/10.1177/0042098015617079>
- Bıçakcı, C. (2023). *Neoliberalizm Ekseninde Kentsel Müdahaleler ve Mücadele Deneyimleri: Fener – Balat ve Ayazma – Tepeüstü Örnekleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Campos, C. ve Martínez, M. A. (2020). Squatting Activism in Brazil and Spain: Articulations Between The Right to Housing and The Right to The City. Udo Grashoff (Ed.) *Comparative Approaches to Informal Housing Around the Globe* içinde (pp. 110-129). UCL Press.
- Castells, M. (2020). *Kent, Sınıf, İktidar* (A. Türkün, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal Basım Tarihi: 1978).
- Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. İstanbul: AyrıntıYayınları.
- Erdüzgün, S. Ç. (2018). *Konut Hakkı Mücadelenin Süreci ve Aktörler Üzerinden İncelenmesi: Tozkoparan Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Geniş, Ş. (2020). *Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân, İnsan*. İstanbul: NikaYayınları.
- Goldman, M. (2011). Speculative Urbanism and the Making of the Next World City. *International Journal of*

- Urban and Regional Research*, 35(3):555 - 581. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2010.01001.x>
- Günay, Z. (2010). *Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli*. Doktora Tezi. İTÜ, İstanbul.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 2005).
- Harvey, D. (2019a). *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* (A. D. Temiz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal Yayın Tarihi, 2012).
- Harvey, D. (2019b). *Sermaye Muamması: Kapitalizmin Krizleri* (S. Savran, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal Yayın Tarihi, 2010).
- Harvey, D. (2019c). *Yeni Emperyalizm* (A. N. Bingöl, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal Yayın Tarihi, 2003).
- Harvey, D. (2020a). *Kent Deneyimi*. (Çev. Esin Soğancılar.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal Yayın Tarihi, 1989).
- Harvey, D. (2020b). *Umut Mekânları* (Z. Gambetti, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal Yayın Tarihi, 2002).
- Karabulut, D. (2015). *Urban Protests Against Neoliberal Urban Policies: The Case of Istanbul*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kömürçüoğlu, G. (2008). *Türkiye'de Konut Eksenli Kentsel Dönüşüm Projelerinde Özel Sektörün Rolü: İstanbul Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kuran, H. (2019). *Neoliberal Kentler ve Şehir Hakkı Mücadeleleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kuyucu, T. ve Ünsal, Ü. (2011). Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası'nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş. Deniz Göktürk, Levent Soysal ve İpek Türel (Ed.), İstanbul Nereye? (1. Baskı) içinde (s. 85-106). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kuyucu, T. (2019). Hukuk, Mülkiyet ve Muğlaklık: İstanbul'un Kayıtdışı Yerleşimlerinin Yeniden Yapılandırılmasında Hukuki Belirsizliğin Kullanımları ve İstisnaları. Ayfer Bartu Candan, Cenk Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (2. Baskı) içinde (s. 71-90). İstanbul: Metis Yayınları.
- Küçükçekmece Belediyesi-Küçükçekmece'nin Tarihi, <https://kucukcekmece.istanbul/icerikler/kucukcekmece/tarihi/709>
- Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel Araştırmalarda Analiz*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lefebvre, H. (2018). *Şehir Hakkı* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1967) (3. Baskı)
- Lefebvre, H. (2019). *Kentsel Devrim* (S. Sezer, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1970) (6. Baskı)
- Lefebvre, H. (2019). *Mekânın Üretimi* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1974) (5. Baskı)
- Merrifield, A. (2017). *Yeni Kent Sorunu* (D. Toprak ve C. Akyos, Çev.), İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Merrifield, A. (2019). *Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikâyesi* (B. Ersöz, Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Mitchell, D. (2020). *Kent Hakkı: Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi* (A. Çavdar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Purcell, M. (2002), "Excavating Lefebvre: The Right to the City and its Urban Politics of the Inhabitant", *GeoJournal*, 58, pp. 99-108. <https://doi.org/10.1023/B:GEJO.0000010829.62237.8f>
- Roy, A. (2009). Why India Cannot Plan Its Cities: Informality, Insurgence and the Idiom of Urbanization. *Planning Theory*, 8 (1), 76-87. <http://www.jstor.org/stable/26165886>
- Solmaz, Y. (2013). *Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Hareketler: İstanbul'da Kent Hakkı Mücadeleleri*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. & Rodriguez, A. (2002). Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and The New Urban Policy, *Antipode*, 34 (3), 547-582. <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00254>
- Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Theodore, N., Peck, J. ve Brenner, N. (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasanın Egemenliği (Çev. Şerife Geniş). *İdeal Kent: Kent Araştırmaları Dergisi*, 7, 21-37.
- Turgut, S. ve Çağtaş Ceylan, E. (2010). *Bir Yerel Yönetim Deneyiminin Ardından: Küçükçekmece Ayazma - Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi* (1. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Türkün, A. ve Aslan, Ş. (2013). Ayazma ve Tepeüstü'nden Bezirganbağçe'nin "Konut Depolarına": Mekânı Değişen Yoksulluk. A. Türkün (der.) Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 355-389.
- Uzunçarşılı, B. (2022). C. Bıçakcı ile kişisel görüşme. 2 Mart, İstanbul.
- Uzunçarşılı Baysal, C. (2009). "Ayazma'dan Bezirganbağçe'ye: Yeniden İskânın Yarattığı Kültürel Mağduriyetler ve Yeni Kimlik İnşası", *Dosya Dergisi*, 16, 35- 41.
- Uzunçarşılı Baysal, C. (2010). İstanbul'u Küresel Kent Yapma Aracı Olarak Kentsel Dönüşüm ve Ardındaki Konut Hakkı İhlalleri: Ayazma(N)'dan-Bezirganbağçe'ye Tutunamayanlar. Yüksek Lisans Tezi. Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Ünsal, Ö. (2013). *Inner-City Regeneration and The Politics Of Resistance in Istanbul: A Comparative Analysis Of Sulukule and Tarlabası*. Doktora Tezi, City University London, Londra.
- Yalçınan, M. C. ve Çavuşoğlu, E. (2013). Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek. S. K. Berk ve P. U. Semerci (der.) *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları* içinde (87-106). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zeybekoğlu Sadri, S. (2008). *Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Zukin, S. (1980). A Decade of the New Urban Sociology. *Theory and Society*, 9 (4), 575-601. Retrieved April 13, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/656928> <https://doi.org/10.1007/BF00148354>
- Özdemir, O. (2023). C. Bıçakcı ile kişisel görüşme. 17 Ekim, İstanbul.

Şekil 2: Kaynak: <http://www.archivis.ifea-istanbul.net/>